

ПАМ'ЯТЬ І ДІАЛОГ

Микола Богун, Валерій Загороднюк, Світлана Киселиця, Галина Ковадло, Віктор Козловський, Віктор Малахов, Костянтин Малєєв, Сергій Пролєєв, Марина Столяр, Тетяна Чайка

ВОЛОДИМИР ШИНКАРУК: ОСОБИСТІСТЬ, ФІЛОСОФ, ОРГАНІЗАТОР УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ (Матеріали круглого столу)

Світлина І. В. Шинкарук, кінець 1980-х – початок 1990-х рр.. З архіву Інституту філософії НАН України; публікується вперше

Частина І. Володимир Шинкарук як ОСОБИСТІСТЬ У СПОГАДАХ УЧНІВ І КОЛЕГ

М. Столяр, модератор зустрічі: Шановні колеги, друзі, дуже радію можливості знову¹ спілкуватися з вами у форматі круглого столу! Особливо дякую за творчий поштовх до організації цього заходу з боку журналу *Sententiae*! Надихає те, що темою спілкування є життя і творчість нашого видатного вчителя... Для більшості з присутніх – і вчителя, і колеги по Інституту філософії НАН України імені Григорія Сковороди. Мова йде про непересічного українського філософа: викладача німецької класичної філософії повоєнного часу в нашій alma mater, дослідника історії філософії, декана філософського факультету Київського університету, директора Інституту філософії НАН України, засновника київської антропологічної школи і, нарешті, академіка НАН України Володимира Іларіоновича Шинкарука (1928–2001).

© М. Богун, В. Загороднюк, С. Киселиця, Г. Ковадло, В. Козловський, В. Малахов, К. Малєєв, С. Пролєєв, М. Столяр, Т. Чайка, 2026

¹ Ідеться про круглий стіл, присвячений Алуштинським школам [див.: Вяткіна et al. 2023]. – *Усі примітки написано Мариною Столяр.*

Мета нашого круглого столу полягає в тому, щоб не просто дослідити понад півстолітній період із життя Володимира Іларіоновича² (рівно 33 роки з якого він очолював Інститут філософії), а вжитись у Шинкаруків спосіб поведінки й мислення в контексті культури другої половини ХХ ст.. Як на мене, жанр діалогу, в якому різні позиції взаємодоповнюються і водночас суперечать одна одній, дозволить глибше зрозуміти складність, неоднозначність цієї неординарної постаті. Хотілось би, щоб матеріали нашого круглого столу були не просто ще однією академічною публікацією, присвяченою Шинкаруку (таких публікацій вже є чимало), а неформальним діалогом людей, для яких пам'ять про Володимира Шинкарука як людину, педагога, керівника є важливою частиною власного життя й живої історії української філософії...³

В. Малахов: Якщо дозволите, то я хочу дещо, як мені здається, досить істотне, додати до визначення нашої спільної мети... З огляду на унікальність тих досягнень і проривів до над-очевидності, на яких ґрунтується будь-який автентичний філософський досвід, ми маємо розуміти, наскільки вразливим є реальний шлях людської думки; наскільки великим є ризик втратити його безцінні надбання. У кожній новій соціокультурній ситуації, перед кожним новим поколінням ці надбання потрібно обстоювати наново; знову і знову доводити їхню здатність відповідати на глибинні запити людської особистості. У випадку ж невдачі таких спроб незамінний мисленевий досвід може бути втрачений назавжди. Смисловий розрив між сьогоденням і добою, коли жив і творив Володимир Шинкарук, видається незмірно більшим, ніж ті кілька десятиліть, що фактично збігли відтоді. Зрозуміло, що нашим молодим сучасникам дедалі важче уявити собі, про що ж насправді міркували і сперечалися тодішні наші вчителі. Тож пропоную розширити мету нашого круглого столу, додавши до неї подолання ідеологічної редукції в тлумаченнях творчості В.І. та адекватний «переклад» філософського (зокрема історико-філософського) спадку Шинкарука мовою сучасної філософії.

М. Столяр: Дуже дякую, пане Вікторе! Це дійсно суттєве доповнення. Його зміст не мав залишитися чимось, що не озвучується через нібито самоочевидність. Це дуже важливе питання для всіх поколінь філософів, і саме це, як на мене, є важливою метою історії філософії взагалі.

Ми *умовно* поділимо провідну тему нашого спілкування на три підтеми: В. І. Шинкарук 1) як особистість і як викладач; 2) як декан філософського факульте-

² Далі словосполучення «Володимир Іларіонович» у виступах учасників круглого столу позначатиметься лише ініціалами В.І..

³ Круглий стіл, присвячений пам'яті В. І. Шинкарука, не був одноразовою тривалою розмовою. Ідеться про низку послідовних розмов, які відбувалися онлайн з різним складом учасників щоразу. Але зі змістом розмов, у яких не брали участі, усі учасники ознайомились або в процесі тривалого спілкування з модератором, або з розшифрованих текстів цих розмов. Тож усі мали змогу відреагувати на будь-чий слова, якщо вважали за потрібне. Остаточний текст схвалено усіма авторами як такий, що повною мірою виражає їхню позицію з дискусійованих питань. Внутрішньотекстові посилання на джерела, як і курсиви, додано при підготовці матеріалів. Паузи в мовленні позначаються трьома крапками.

У реальному часі як спільні дискусії, так і спілкування з модератором, відбувалися протягом трьох місяців (червень-серпень 2025 р.). У серпні-вересні 2025-го були підготовлені текстові версії цих розмов, за потреби змінені й уточнені деким із авторів. Узгоджений текст було надіслано на розгляд Редколегії *Sententiae* 17 вересня 2025 р..

ту Київського університету і директор Інституту філософії НАН України та 3) як філософ (з акцентом на його історико-філософському спадку).

Звісна річ, ці питання неможливо чітко розрізнити в межах усного діалогу. Але я зазначаю їх у вступі для тих читачів, яким у результаті побіжного перегляду матеріалів може здатися, що весь круглий стіл ми приділили лише одному з означених аспектів. Як редактор цих матеріалів пильнуватиму, щоб у підсумковому (друкованому) тексті не було жодної «води» – усе буде важливим і все працюватиме на нашу спільну мету. Також я маю зазначити для читачів, що ті висловлювання, репліки, зауваження, які надсилалися або звучали паралельно, редактор має розташовувати в тексті послідовно. Через це послідовність реплік не завжди збігається з реальною. Також жанр круглого столу вимагає обмеженого часу на висловлювання учасників. Тому виникає тимчасове враження частковості окремих думок. Але завдяки обмеженню монологу виникають діалог, дискусія, в яких модератор має надавати учасникам слово по черзі та за їхнім бажанням. Тому заздалегідь прошу вибачення в тих учасників нашої зустрічі, які підготували до цього заходу розгорнутий текст, якщо я змушена буду вас подекуди зупиняти (не завжди на користь вашої позиції, яка буде певний час виглядати неповною, а отже – вразливою). Урешті-решт, усе з'ясується та всі позиції прозвучать повною мірою. Обіцяю прагнути цього.

Тож до справи! Думаю, варто спочатку зупинитися на особистості В.І., поговорити про те, яким він був у стосунках зі студентами, колегами, знайомими... І перше питання в цьому зв'язку дозвольте поставити Костянтину Малєєву, який, на відміну від більшості з присутніх, знав В.І. з раннього дитинства.

Пане Костянтіне, наскільки мені відомо, ваші родини (Шинкаруків і Малєєвих) дружили... Що ви можете згадати про Шинкарука як особистість у цьому контексті?

К. Малєєв: Так, мій батько товаришував із В.І.. І наші родини зустрічалися на деякі свята. Також тато працював разом із дружиною Шинкарука Галиною Феодосіївною в Торгівельно-економічному інституті. У батька з Шинкаруком були дуже теплі стосунки. Інколи Шинкарук по-дружньому звертався до батька по технічну допомогу. Мій татусь у молодості ким тільки не був (це окрема історія). Зокрема, він знався на роботі столяра, слюсаря, електрика, міг практично все відремонтувати...

М. Столяр: Тобто, піднімаючись до вершин спекулятивного мислення, «у межах чотирьох стін домашнього побуту» Шинкарук був практично безпомічний?

К. Малєєв: Мабуть, що так.

М. Столяр: Як ваш батько познайомився з В.І.?

К. Малєєв: Вони зустрілися в Київському університеті. Мій батько після відбування терміну в сталінських таборах (шість років) отримав у 1954 році довідку про скасування третьої статті, за якою його було засуджено. Перші дві він вже «відсидів». Тоді тато вже міг вступати до університету. Проте тільки на заочне відділення. Коли він (із 1956 року) був студентом-заочником філософського факультету, Шинкарук у нього викладав німецьку класичну філософію. От саме після складання іспиту з цього предмета вони й затоваришували.

Маю сказати, що Шинкарук відіграв особливу роль у житті мого тата. Пізніше,десь у 1963-му, коли він уже вчився в аспірантурі (а на вступі в аспірантуру також наполягав В.І.), батька мали прийняти в партію. Усім присутнім добре відомо, що в ті часи викладачів філософії, що не були членами КПРС, просто не існувало. Бо безпартійних на таку роботу не брали... Так от... на початку партійних зборів, де ма-

ло розглядатися питання про вступ, хтось прочистив свою горлянку в дусі «свідомої класової позиції». Зміст виступу був приблизно такий: «Кого це ми приймаємо в партію?! Ворога народу, який відсидів шість років?! Та його й із аспірантури треба гнати поганим віником!!!».

Світлина 2. С. Малєєв у сталінському таборі. Світлина з сімейного архіву К. Малєєва; публікується вперше

Люди якось похнюпилися, втягнули голови в плечі – надто близькими були часи репресій. Усе ще могло повернутися! Тому ніхто не хотів суперечити цьому активісту за принципом «не чіпай г., щоб не смерділо!». І тут бере слово авторитетний на факультеті Володимир Шинкарук. Він виходить до трибуни і спокійним, тихим, але впевненим голосом каже: «...ми з вами знаємо історію переважно за книжками. А Сергій Миколайович цю історію відчув на власній шкурі!». Звісно, Шинкарук ще щось казав, проте батько переповідав саме ці, ключові його слова. Ось таким чином В.І. перехилив на бік батька симпатії зборів, і того прийняли кандидатом у члени партії. Звісно, що авторитет – річ важлива, але ж тоді досить часто писали кляузи і на авторитетів, і на начальників, зокрема, щоб посясти їхнє місце.

М. Столяр: Також Шинкарук усім нагадав ще раз: «Агов, люди! Сталінізм позаду! Треба орієнтуватися на нові цінності». А це треба було в ті часи повторювати на різні лади (і не тільки повторювати).

Між іншим, саме з потреби 1960-х постійно відтворювати в культурних практиках моделі суспільного звільнення від жахів 1930–40-х я, здається, зрозуміла природу тих розіграшів, які Мирослав Попович і Сергій Кримський влаштовували в 1960-х. Адже розіграш починається з чогось страшного, навіть жакхливого, а потім людина з полегшенням сміється, зрозумівши, що приводу для страху немає. На мою думку, деякі люди в 1960-х саме так вичавлювали з себе жах, що глибоко засів на рівнях як свідомого, так і підсвідомого [див.: Столяр 2024: 163].

До речі, Шинкарук у цих розіграшах участі ніколи не брав. Кримський навіть писав, що в Шинкарука з почуттям гумору справи були кепські: «Він абсолютно не розумів і не приймав гумору» [Кримський, Чайка 2012: 150]. Чи всі присутні можуть із цим погодитися?

М. Богун: Узагалі, я ставлюся із надзвичайною повагою до Сергія Борисовича, його пам'яті; у мене були дуже добрі, творчі стосунки з ним, проте наразі не можу погодитися з його словами. Як на мене, у Шинкарука було особливе почуття гумору, що сформувалося скоріш за все на ґрунті патріархального способу життя як належного. У межах такого способу життя жартувати з підлеглих як членів своєї родини

може керівник, що піклується про всіх і відповідає за всіх як батько. Якщо ж хтось інший це робить, особливо якщо намагаються сміятися з нього (батька), то це неподобство, якщо не хамство. Що вже казати про таку спрямованість сміху, яка може бути небезпечною для всієї родини (Інституту філософії)!

Проте в гуморі В.І. теж було щось від розіграшу. У цій формі, як вже казала Марина, сміх випливає з полегшення, з того, що причин боятися/хвилюватися немає. Але в жартах Шинкарука і страх, і полегшення існували якось разом. Наприклад, одного разу я прийшов до Інституту у своїх справах. Саме в цей час до входу під'їхала службова машина директора Інституту. Я піднявся сходами, що ведуть з вестибюля на поверх. Ліфт був відкритий, а в ньому хтось стояв. Цей хтось вже натиснув кнопку, але я встиг зайти. Повертаюся обличчям до дверей і бачу, як двері зачиняються... перед самим носом Шинкарука. О! Як незручно вийшло!

Через деякий час я зустрічаю Шинкарука в коридорі Інституту, вітаюся із ним, і він каже так просто, але з прихованою хитринкою: «А чого ж це ти, хлопче, мене не зачекав?!». Він не слухав, що я скажу у своє виправдання, – йому було важливо мене трішки налякати, але так, щоб я не налякався по-справжньому та зрозумів, що він не образився. Це його стиль гумору.

Кримський мав прекрасне почуття гумору в контексті тогочасної міської культури. Проте Шинкарук теж міг би сказати про нього, що в Кримського «погане» почуття гумору в його, шинкаруківському, розумінні... Як є різні стилі раціональності, так само існує й різна культура сміху...

Світлина 3. Володя Шинкарук (у центрі) з однокурсниками – студентами філософського факультету. Київ, вид на Поділ. Весна 1946 р.. Світлина з сімейного архіву М. Столяр.
Публікується вперше

С. Пролєсв: Так, різні «сміхи»... Я погоджуюся щодо патріархального характеру гумору Шинкарука. Це вдало підібрана характеристика. На доказ маю два приклади. Перший: місце дії – вагон потяга, що прямує до Сімферополя, 1988 рік. Ідемо на чергову Алуштинську школу. У коридорі стоїть Мирослав Попович. Аж тут зі свого купе виходить Шинкарук – у звичайному спортивному костюмі. Його вигляд зовсім не директорський, а цілком звичайний, побутовий, що вже саме по собі створює комічний ефект. Побачивши його, Попович посміхається, широко розводить руки і з голосним жартівливо-шанобливим вигуком «О, батько!» йде до Шинкарука. Здається, вони обнялися. Точно не пам'ятаю. Тут маємо жартівливе обігрування патерналістських стосунків, причому з одночасним їх перевертанням, адже Шинкарук, хоч і директор Інституту, академік, проте йде на філософський захід, господарем якого є Попович. І знову двоїстість смислу: підлеглий (Попович) звітує своїми діями перед начальством, і водночас він приймає одного з учасників, хай і вельмишановного. І ще нюанс – серед учасників є не менш статусні особи: московські всесоюзні авторитети, як-от Ігор Кон чи директор грузинського Інституту філософії Ніко Чавчавадзе. Це підкреслює: Шинкарук – не виняткова постать, він серед поважних осіб, яких приймає Попович. «Син» має чим пишатися перед «батьком».

Ще один епізод, конгеніальний щодо патерналістської моделі стосунків. Мені запам'ятався епізод на засіданні вченої ради, коли Попович щось доповідав. Солідна людина, шанований інтелектуал, автор відомих праць, завідувач відділу... Але щось він був «не в ударі»: затягнув час виступу і, коли виникли певні закиди з боку членів ради, трохи заплутався в аргументації. Шинкарук його слухав, слухав, а потім буквально посеред фрази перервав, махнувши рукою зі словами «Та сідай вже!». Це було, сказати б, не стільки грубо, а радше по-батьківськи просто, скоромовкою, як звертається тато до сина-двієчника (щось ти тут наплутав і не можеш упоратися) – добре, проїхали! Попович замовк і сів, як школяр, який не дуже добре підготував урок. Фактично Шинкарук Поповича у цій ситуації прикрив від критики, захистив, як батько сина. І ніби жодних жартів не було, але сама сцена мала доволі іронічний вигляд.

М. Столяр: Даруйте, пане Сергію, але це не іронія в класичному сенсі слова. Якби Шинкарук сказав: «Дуже добре, достатньо, усі все зрозуміли, сідайте!» або ще щось на кшталт цього, то тоді б це була іронія. Ви ж самі сказали, що, по суті, він захистив Мирослава Володимировича, хоча по формі це було трохи грубувато. В іронії все навпаки. Ця репліка більше схожа на прихований гумор або має якимось інакше називатися. Може, перевернута іронія? Дуже цікавий приклад!

С. Пролєсв: Я мав на увазі якусь долю іронії, а пряму чи «перевернуту» форму – це вже вирішуйте самі.

Т. Чайка: Між іншим, маю сказати, що в ставленні Шинкарука до студентів філософського факультету теж було щось, схоже на батьківську опіку. Справа в тому, що коли я влітку 1966 року закінчила 10 клас і вирішила вступати на філософський факультет, ми наразилися на розпорядження, за яким на цей факультет можна було брати лише людей із дворічним трудовим стажем. Причому на практиці перевага зазвичай віддавалася тим, у кого цей стаж був пов'язаний із роботою в партійних, комсомольських організаціях. Тобто йшлося про людей, чия лояльність до влади вже була перевірена певним чином. Якраз у цей рік відповідне положення мало бути скасоване, щоб можливість вступати отримали також і випускники шкіл⁴. Та остаточний результат був невідомий: дозволять чи ні? Моя мама

⁴ Докладніше див.: [Чайка et al. 2024: 193].

пішла до декана філософського факультету, до Шинкарука тобто, із питанням, чи не міг би він прояснити ситуацію. Той прийняв її, уважно вислухав і у своїй відповіді перевів питання в площину родинних стосунків: «А ви знаєте, що в мене вдома сидить така сама “Тетяна” [дочку В.І. звали Олена. – М. С.], яка теж не знає, зможе вступати на цей факультет чи ні?». Тобто він фактично сказав: «А ви думаєте, я не хвилююся за свою доньку? Але що я можу зробити?». Звісно, ситуація тоді не прояснилася, але моїй мамі стало легше від того, що вони (разом із самим деканом!) в однаковій ситуації.

Можу ще додати, що Шинкарук також неформально, якимось по-батьківськи, опікувався науковим, філософським зростанням факультетської молоді. І уявити без його участі та підтримки наші студентські гуртки, конкурси, конференції було просто неможливо.

С. Пролєсв: Перепрошую, але я ще не все сказав про почуття гумору В.І...

Т. Чайка: Вибачте, пане Сергію!

С. Пролєсв: Ви знаєте, що в нас в Інституті за радянських часів два-три рази на рік творчі ентузіасти робили на свята просто фантастичну газету-панораму (відділ Мирослава Володимировича в ній із блиском домінував). Газета складалася зі склеєних між собою великих ватманських аркушів із усілякими зображеннями, підписами, статтями. І все це тягнулося метрів на 10 – кажу без перебільшення. Практично вся основна частина коридору Інституту на третьому поверсі була завішана. Шинкарук завжди уважно читав усю цю карнавальну довжелезну газету, усілякі там жарти, зокрема й ті, що стосувалися адміністрації. У черговій газеті помістили фотоколаж, на якому було зображено алею високих дерев, посеред яких хтось вклеїв постать директора. Вийшло, що він іде сам-один серед дерев. Шинкарук зупинився, подивився і сказав сам собі неголосно: «Один... серед дубів!» – і рушив далі.

Світлина 4. В. Шинкарук, кінець 1980-х – початок 1990-х рр.. З архіву Інституту філософії НАН України; публікується вперше

К. Малєєв: А можна навести ще один приклад шинкаруківського почуття гумору? Як на мене, досить яскравий. Я вже казав, що мій батько складав у Шинкарука іспит з німецької класичної філософії. Було це наприкінці 50-х або на початку 60-х.

М. Столяр: Цей іспит у всі часи вважався найскладнішим на факультеті!

К. Малєєв: Так. І ось, уже після іспиту, батько з його товаришем запросили Шинкарука в ресторан... І Шинкарук погодився.

Світлина 5. В. Шинкарук, приблизно друга половина 1960-х – початок 1970-х рр.

М. Столяр: Я навіть можу приблизно відтворити, що відбулося в його голові: з одного боку, студенти – не можна з ними випивати. З іншого – дорослі люди, його ровесники, які вже склали іспит.

К. Малєєв: Ну, це нам невідомо... Але він погодився, і вони всі разом пішли в ресторан. Замовили не так, щоб купу всього, але принаймні – щоб не було соромно, адже запросили не будь-кого, а самого Шинкарука!

М. Столяр: ...тоді на факультеті вже був «культ» Шинкарука, про який згадує Кримський [Крымский, Чайка 2012: 147]?

К. Малєєв: Ні, тоді ще культу не було, але студенти чітко виділяли В.І. з-поміж інших викладачів.

М. Столяр: Перепрошую, пане Костянтин, що перебиваю вас на такому цікавому місці, але трохи потримаємо інтригу. Я хотіла запитати: ваш батько в сталінських таборах познайомився з багатьма посправжньому (у дореволюційних традиціях) освіченими, культурними людьми, так? Це ж із таборів він привіз «Метафізику» Арістотеля? Тобто йому було з ким в інтелектуальному плані порівнювати викладання Шинкарука...

К. Малєєв: Так, дійсно, Шинкарук навіть на їхньому тлі виглядав гідно... Продовжу: ось поїли, випили, поспілкувалися... Прийшов час сплатити рахунок. І тут з'ясувалося, що таких грошей батько і його друг не мають. О, як же їм стало соромно! А Шинкарук спокійно вийняв гаманець і заплатив за все сам. Те, що він заплатив, то не дивно. Що ж було робити? А те, що з цього випадку розпочалася їхня дружба з батьком, – це вже ознака почуття гумору, причому справжнього, доброго, українського гумору.

Світлина 6. Том «Метафізики» Арістотеля в перекладі Олександра Кубицького, який С. Малєєв привіз зі сталінського табору

М. Столяр: ...і ця ситуація за структурою теж нагадує розіграш: спочатку, коли студенти зрозуміли, що платити нема чим, вони злякалися, ледь під землю не провалилися від сорому. Їм стало жакливо незручно перед викладачем. А згодом усі згадували цей випадок і реготали (те покоління вміло реготати так, що стіни тряслися).

У принципі, я думаю, що все людське життя – це гоїдалки, що рухаються від напруження до полегшення й назад. Життя – це ланцюг послідовних розіграшів. Тобто розіграш – це не просто форма сміху. Він має глибинну онтологічну основу.

М. Богун: Ну, це в оптиці оптиміста... Можна ж сказати й навпаки.

В. Малахов: Наведу ще один смішний епізод, який доводить, що Шинкарук мав добре почуття гумору. На якомусь ювілейному засіданні виступав один викладач філософії, який намагався висловити щось на кшталт панегірику на честь В.І.. Та зробив він це досить незграбно. Розпочав так: «Шановний Володимире Іларіоновичу, ви – видатний український філософ доби... мм... застою!». Треба було бачити, з якою сумовитою і водночас м'якою, доброю людською іронією позирнув на невдалого панегіриста Шинкарук!..

В. Загороднюк: Дозвольте й мені поділитися цікавим епізодом. Якось В.І. запросив нашу родину до себе на вечерю і в гостях у нього був ... Юрій Нікулін, відомий своїми комічними амплуа. Воістину, скажи мені хто твій друг, і я скажу про твоє почуття гумору.

С. Киселиця: Панове, я розумію, що прикладів шинкаруківського гумору вже ніби достатньо як на один круглий стіл, але мій випадок стосується «тонких матері» особистісно-професійного спілкування в останні роки життя В.І., що стали його, за словами Віталія Табачковського, «екзистенційно-особистісною Голгофою» [Табачковський 2002: 84].

Справа в тім, що я не з першого разу вступила до аспірантури. Мені хотілося факхово зростати тільки в Інституті філософії, і саме в славнозвісному відділі філософської антропології. В.І. помітив мою наполегливість і, коли мене нарешті зарахували, узявся бути моїм науковим керівником. Але життя склалося так, що довелося двічі брати академвідпустки для догляду за дітьми. І ось нарешті, коли я вже відновила в аспірантурі та звітувала про виконану роботу, зокрема, про те, що зроблено з 1 і 2 розділів дисертації, Шинкарук так по-доброму усміхнувся й оцінив мої зусилля: «Перший розділ – донька, другий розділ – син... То свята справа!».

М. Столяр: Тож пані Світлана не тільки розповіла нам про почуття гумору В.І., яке не зраджувало його навіть в останні роки його життя, але й повернула нашу розмову в серйозне русло.

У першій історії (про вступ батька до партії), яку розповів пан Костянтин, Шинкарук пішов проти виклику типової «пасіонарної людини», хоча він знав, наскільки такі люди небезпечні. Цілком можливо, що та людина, окрім основної роботи, мала ще й «додаткову». Ми всі знаємо, що навіть у 1980-х у кожній групі на факультеті були «шістки», які доносили «куди треба»...

Т. Чайка: Мариночко! Не тільки в студентських групах! Ці люди були навіть серед викладачів! І всі про це знали. Такі собі «сірі кардинали», «коридорні декани»...

М. Столяр: Ми прочитали у вашій книзі інтерв'ю з Кримським про те, що Шинкарук ще за студентських років мав неприємності на ідеологічному ґрунті (звинувачення в стосунках із «космополітами»). Був донос на В.І. і тоді, коли він уже захищав докторську [Кримський, Чайка 2012: 54-55, 60].

Т. Чайка: Так, причому другий донос був... листом найближчого друга, якого Шинкарук після цього вчинку, як це не дивно, пробачив і продовжував із ним товаришувати.

Та все ж таки, я би не хотіла, щоб у нас склався занадто ідеальний портрет В.І., зокрема в площині його стосунків із тоталітарною державою. Він був живою людиною, до того ж усвідомлював себе державною постаттю, і ми наразі не збираємо матеріали на його канонізацію...

М. Столяр: Звісно!

Т. Чайка: Так ось, я можу додати, що Шинкарук не завжди обстоював перспективних науковців, на яких покладали око ті, кого вголос намагалися не називати. Даруйте, мова власне піде про мій випадок.

Світлина 7. Валерій Босенко – популярний київський філософ-марксист, професор КДУ⁵

Коли я майже закінчувала філософський факультет, у деканат прийшов Шинкарук (уже як директор Інституту філософії). Він кожного року відбирав найкращих випускників для роботи в Інституті. Тоді це була нормальна практика. Розумієте, ми мали додатковий могутній стимул працювати, утверджувати себе в наукових гуртках, на конференціях. Шинкарук слідкував за успіхами філософської молоді, міг адекватно оцінити науковий потенціал студента...

М. Столяр: Ой, не сипте сіль на рани нинішньому поколінню студентів!

Т. Чайка: Так ось: мені на вушко секретарка деканату Тетяна сказала, що коли Шинкарук отак приходив, то він обрав мене однією з перших як кандидатку на роботу в Інституті (того року він запросив ще Івана Бойченка й Анатолія Лоя). Звичайно, я дуже зраділа. Проте я ще не знала, що за мною простягнула свою «довгу руку» дуже неприємна людина. Це був один із викладачів факультету. Його називали «коридорним деканом».

Якось, ще коли я була на четвертому курсі, він запропонував мені як керівнику наукового студентського товариства регулярно доповідати йому про те, що відбувається на засіданнях гуртка Валерія Босенка.

⁵ Валерій Олексійович Босенко (1927–2007) розвивав матеріалістичну діалектику як засіб аналізу реальних, а не ідеалізованих суспільних практик. Спирався на праці Леніна, включаючи й нефілософські. У своїх лекціях звертав увагу на суперечності діалектичного методу і системи не тільки на прикладі гегелівської філософії, але й досить прозоро натякав на відповідні суперечності в так званому «науковому комунізмі». Через це на філософському факультеті певний час вважався якщо не «неблагодійним», то підозрілим. Також В. Босенко завжди гаряче захищав студентів, яких «розбирали» на партійних зборах за якісь ідеологічні провини. У своїх оцінках був різкий, категоричний, через що мав недоброзичливців. Харизматична особистість, блискучий оратор, талановитий лектор – це все про Босенка. Студенти першого курсу філософського факультету його обожнювали. Дехто з них досі залишився вірним «справі Босенка» – тобто матеріалістичній діалектиці як оптиці розуміння соціально-політичних проблем.

Я дуже різко відмовилася це робити й назвала його пропозицію тим словом, на яке вона заслуговувала. Тоді ця людина улесливо нагадала мені мої плани щодо вступу в аспірантуру й зауважила, що просто так в аспірантуру одразу по закінченні університету нікого не беруть, що це треба заслужити.

М. Столяр: От гаряча молодь! І я була така сама, тільки що в мене був надійний захист в особі В.І.. Тому наслідків моєї відмови донести на конкретного однокурсника не було. А ви ж, мабуть, мали якісь неприємності через це?

Т. Чайка: Оці, як ви кажете, Марино, «неприємності» заважили мені на 20 років. Почалося із заборони захищати диплом, а продовжилося розподіленням у м. Рівне. Але мене відстояли. Особливо я вдячна викладачці кафедри історії філософії Анастасії Пашковій, нашій кураторці, яка неодноразово ходила до ректора, до міністерства й таки добилася для мене дозволу на захист дипломної (між іншим, зовнішній відгук на роботу написав Евальд Ільєнков).

М. Столяр: Ого! Круто!

Т. Чайка: Як на той час... І вже після закінчення аспірантури в 1975 році я пішла до В.І., чи не візьме він мене на роботу, як він це збирався зробити після мого закінчення університету. І Шинкарук мені відмовив. На той момент я ще не захистилася. Мені не вистачало однієї статті, яка вже нібито була прийнята до друку у *Філософську думку*. Потім мені сказали, що саме Шинкарук на цю статтю наклав вето.

Г. Ковадло: А ви, Тетяно Олексіївно, не перепитали Шинкарука, чи не пов'язана його відмова з вищеописаною ситуацією?

Т. Чайка: Авжеж! Запитала: «А що змінилося з того часу, як ви планували взяти мене на роботу?». Він прямо на це питання не відповів, а сказав: «Ось захистиш дисертацію, тоді прихось». І я справді прийшла до Інституту завдяки зусиллям моїх наукових керівників Вілена Горського і Валерії Нічик. Але трапилося це лише через двадцять років, уже на початку 90-х. І займалась я вже тоді не дослідженнями чорнових варіантів «Капіталу», а омріяною ще з юності темою давньокіївської святості, з якої, вже працюючи в Інституті, і захистила, нарешті, свою кандидатську. Коли мене приймали в Інститут у 1993 році, Шинкарук із подачі Горського просто підписав необхідні документи, але говорити зі мною особисто не став. Проте на самому захисті дисертації виступив і сказав, що нарешті «всі ми» дочекалися захисту «нашої Тетяни».

Г. Ковадло: Це означає, що він добре пам'ятав цей випадок: у нього залишився неприємний осад від власної (вимушеної) відмови... Але ж він, я впевнена, так і не дізнався, через що саме за вами «тягнувся хвіст». Скоріше за все, до нього дійшла інформація про неортодоксальний зміст вашої першої дисертаційної роботи... Підступність була для нього неприйнятна. Але псувати стосунки з відповідними органами через: 1) людину з яскраво вираженим нахилом до дисидентства (це – комплімент, Тетяно Олексіївно); 2) не кандидата наук та ще й... 3) жінку... Практично всі наші (київські) історики філософії мали скептичне ставлення до філософських здібностей жінок...

Т. Чайка: Скоріше за все, вони (чи хоча б В.І.) запозичили це ще в Копніна [див.: Крымский, Чайка 2012: 130-131]. Узагалі, перша моя зустріч із В.І. відбулася, коли я була ученицею 10 класу. І це сталося завдяки Анатолію Канарському. У 1965–1966 роках Анатолій Станіславович (тоді ще студент п'ятого курсу) вів філософську студію для старшокласників, яку і я відвідувала. Якось Канарський пообіцяв познайомити нас зі «справжнім живим філософом» і запросив на засідання гуртка тодішнього декана факультету – Шинкарука. В.І. на тій зустрічі запитав мене: «Цікаво, що вас тягне до філософії? Адже це не дівоча справа!».

С. Киселиця: Чесно кажучи, я ніколи не помічала за В.І. зверхнього ставлення до жінок як філософів, чула від нього схвальні відгуки про праці деяких із них, зокрема, Валерії Нічик. І до мене він ставився чудово. Я була його аспіранткою в ті роки, коли він уже серйозно хворів (та й уся його родина – дружина, дочка, син – були невиліковно хворими), але попри це залишився моїм науковим керівником. Більше того, В.І. довірив мені якоюсь мірою здійснення своєї мрії, на яку в нього, здається, вже не вистачало сил – дослідити концепт віри у творчості Сьорена Кьєркегора. В.І. до останніх своїх днів просив передавати йому слухавку, якщо я телефонувала, щоб порадитися з ним із певного питання. Він давав мені конкретні завдання: підказував цікаві видавничі новинки, рекомендував знайти те чи інше джерело з моєї чи дотичної теми, обробити матеріал і поділитися висновками. Його напевно цікавила моя точка зору: завжди уважно вислуховував, ніколи не перебивав і не ініціював завершення розмови першим.

М. Столяр: Це дуже цікаво! Ми, з вашого дозволу, пані Світлано, ще повернемося до К'єркегора... Якщо я раптом забуду, то нагадайте, будь ласка!

К. Малесв: Якщо дозволите, то я хотів би ще раз «прокрутити» ту ситуацію з відмовою пані Тетяні в робочому місці. Це показує лише те, що Шинкарук не був борцем із системою. Зворотнього ми й не намагаємося доводити! Він знав, як ця система працює, і він мусив оберегати Інститут, зважаючи на це своє знання і спираючись на свій статус. Але він був порядною людиною і не зраджував свої переконання під тиском натовпу.

Світлина 8. В. І. Шинкарук і Г. Ф. Шинкарук
(перша половина 1980-х рр.). Світлина з архіву
Інституту філософії НАН України;
друкується вперше

М. Столяр: ...і не змушував інших людей йти проти совісті. Коли студенти мого курсу виявилися дійовими особами політичної справи, пов'язаної із запитанням Євгена Літошенка про кількість загиблих радянських солдатів на афганській війні, Шинкарук був обізнаний з цими подіями. Він знав, що Літошенко з мого курсу. Він також чув, що мої найближчі подружки намагалися його захистити. Проте мені він не казав, як я маю поводитися в цій ситуації, щоб його, директора Інституту філософії, не «підставити». Адже керівництво факультету знало, що я його протеже. Справа в тому, що В.І. з дружиною ще від студентських років були в дружніх стосунках із моєю мамою (Галиною Юрївною Кикець), якій на час мого навчання в 10 класі поставили страшний діагноз (тато помер роком раніше). Родина Шинкаруків опікувалася деякими сиротами і вдовами із філософських родин, але про це мало хто знає. Взагалі, Галина Феодосіївна була дуже добрим психологом і мала таку позитивну енергетику, що вміла втішити вщент розбиту горем людину.

Так от: В.І. узагалі нічого не казав мені з приводу цієї політичної справи, жодно-го слова. Насильство над совістю іншої людини було для нього неприйнятним. Навіть тоді, коли через це в нього могли бути неприємності.

В. Малахов: Отут, шановні, мені б хотілося згадати ще один епізод зі свого власного досвіду. Мова, даруйте, про мою публікацію від липня 1990 року в популярній, особливо в ті роки, газеті «Вечірній Київ». Я там висловив думку, що, мовляв, після всього, що стало суспільству відомо про діяльність КППС, вона має оголосити про свій саморозпуск.

М. Столяр: Так, я добре пам'ятаю цю статтю. На той час це була «бомба»! Ми з чоловіком її читали і, у свою чергу, питали інших, чи вони читали також. Під впливом цієї статті багато хто вийшов із партії – такий вона мала вплив на людей. А ось сьогодні її в Інтернеті не знайти – треба йти до архіву. Але ж важко собі навіть уявити, які неприємності ця стаття принесла директору Інституту! Не знаю точно, але здогадуюся, що В.І. або наказали вас вигнати геть, або... ще щось у цьому дусі. Та й сам Шинкарук, напевно, отримав добру прочуханку від партійного керівництва.

В. Малахов: Не знаю. Підписуючи свою статтю, я виходив із того, що відповідальність за неї лежить на мені. Нікому робити неприємності я аж ніяк не бажав. Але про Шинкарука: ні, він не виганяв, не викликав і не гримав... Уже восени 1991-го, коли ми їхали в одному вагоні потяга на тогорічну алуштинську школу молодих філософів (Шинкарук тоді поїхав разом із дружиною), він постукав у наше з Тетяною (Т. Чайкою. – М. С.) купе і запитав, чи можна нам поговорити. Сакраментальна фраза: «А хто вас уповноважив зробити таку заяву?» таки прозвучала десь на початку розмови, але не тим тоном, який закривав би можливість для відповіді. В.І. було важливо розібратися... Ну я і спробував пояснити йому, що менш за все чекав від будь-кого якихось «повноважень» для висловлення своєї громадянської позиції.

М. Столяр: ...мені теж було цікаво зрозуміти, як така гіперскромна, тиха, чемна, тактовна, беззлобна людина, яка, здається, комара не вб'є на власному тілі, наважилася на цей сміливий, навіть відчайдушний вчинок?

В. Малахов: Ну як на часи, що тоді настали, не такий уже він був відчайдушний... Просто я був переконаний, що саморозпуск КППС виявився б за тодішніх умов подією значно кориснішою і менш катастрофічною, ніж її заборона ззовні – яка, до речі, не змусила на себе довго чекати. Гадаю, втім, що В.І. насамперед цікавила власне етична складова моєї позиції.

С. Пролеєв: Так, він цінував у людях почуття гідності. Наведу один епізод... Яюсь іду коридором Інституту й зустрічаю В.І.. Він каже: «Сергію, зайдіть, будь ласка». Зайшли до його кабінету, він дає мені автореферат. Це був автореферат дисертації одного з секретарів ЦК українського комсомолу. Шинкарук каже: «От прийшов такий автореферат. Треба на нього дати відгук. Ну, оскільки ви, Сергію, – молодь, то ви цим і займайтеся». Тобто я мав зробити, як то кажуть, «болванку», яку потім використають як відгук вірогідно від імені самого В.І. чи інституту.

С. Киселиця: Малося на увазі, що відгук має бути позитивний, незалежно від змісту?

С. Пролеєв: Вказівки не було, але за замовчуванням позитивний, природно, із зауваженнями. Щоб негативний відгук на автореферат, це взагалі щось жахливе мало бути.

Мені це, природно, не сподобалось. Але директор дає доручення – треба виконувати. Я мовчки взяв автореферат і сухувато так запитав, на коли треба зробити. (О! Я

аж відчула, наскільки сухувато! Бідний В.І.! – *М. С. собі під ніс*). Потім написав якісь шаблонні фрази й через день залишив цей текст у приймальні директора, у секретарки. Хоча був привід, але заходити до В.І. я не став. За етикетом це було трохи нечемно, але хотілося коректно показати, що мені такі доручення не до вподоби. Невдовзі ми десь із Шинкаруком перетнулися, і я зрозумів, що він сприйняв із повагою те, що я був не в захваті від такої волі начальства. Тобто йому сподобалося, що співробітник не хотів виявляти запопадливість перед керівником.

К. Малєєв: Але ж не забувайте, що Шинкарук не тільки поважав гідність в інших – він плакав її в собі також, якщо була хоча б мінімальна можливість опиратися неототалітаризму. Розповім про поведінку В.І. на Першому з'їзді народних депутатів СРСР у 1989 році, зокрема про той випадок, коли практично весь зал встав, гарячими оплесками вітаючи нищівну критику одним із воїнів-афганців антивоєнної позиції академіка Сахарова. Майже всі стояли декілька хвилин і підкреслено гучно аплодували. Проте В.І. був одним із небагатьох, хто не встав. Принципово! У своєму відділі Інституту він потім казав, що дуже міцно тримався за бильця крісла, щоб не піддатися загальному настрою. Людина будь-якого часу і соціального простору має розуміти, наскільки це важко – не встати, коли всі встають, і не аплодувати, коли всі аплодують чомусь такому, по суті – руйнівному для власного народу, але «патріотичному» в оптиці масової свідомості.

Тобто Шинкарук, звісно, не йшов проти дуже сильної течії. Та він не плив і за течією, навіть потужною. Що ж до супротиву, який був йому до снаги, особливо, якщо йшлося про обстоювання свободи творчості колективу Інституту, то він (за допомогою також своїх заступників) давав цьому раду досить успішно.

Т. Чайка: Не тільки погоджуюся, але й маю ще одне свідчення на користь цих слів. Мій приклад стосується української мови. Ви знаєте, який у ті роки був «мовний клімат»: переважна більшість науковців, філософів, діячів мистецтва спілкувалася російською. Натомість В.І. майже завжди говорив і виступав українською. Це дійсно була його рідна мова. До речі, свої книги він також писав українською, а вже потім їх перекладали російською.

С. Киселиця: І мені він казав, коли переглядав мою статтю: «Світлано, моя порада – пишіть українською!». Я майже впевнена, що саме тоді, коли В.І. працював над своїми книгами з німецької класичної філософії, йому запала думка про необхідність створити україномовні філософський словник і філософську енциклопедію. Здається, писати такі складні тексти й не відчувати, що бракує українських термінів, які могли би суттєво збагатити тогочасну філософію (та й зараз ця проблема існує), – це було практично неможливо.

М. Столяр: Тобто й тут Шинкарук, знову ж таки, йшов проти ідеолого-культурного mainstream'у?

Т. Чайка: Безумовно. Своєрідним чином це далось взнаки, коли він якось на моїй пам'яті виступав у московському інституті філософії. Розкотистим баритоном, як грім, що наближається, Шинкарук не говорив, а виспівував з суто українською вимовою літери «г» це величне ім'я – «Геее-гель» ... Були серед московських колег, до речі, такі, що, зачувши оце, зневажливо посміхалися й невдоволено гомоніли...

В. Загороднюк: Колеги, ваші розповіді про сильні течії нагадали мені одну історію, яка дуже добре показує В.І. як людину і як керівника Інституту. Це було в 1975 році під час зимової риболовлі на Київському морі, в якій я брав участь особисто.

Там був однокурсник Шинкарука Юхим Осічнюк, ще один його друг – Володимир Дмитриченко, мій батько – Петро Олександрович, Мирослав Русин, я і ще хтось... Уже не пам'ятаю. Ми всілися рибалити, але через деякий час хтось гукнув, що крижина, на якій був Шинкарук зі своїми друзями, відкололася – її починає відносити на відкриту воду. Ми з Русиним знайшли велику довгу дошку й поспішили на допомогу. Але Шинкарук із друзями вже перебралися на великий лід. Виявилося, що вони вирубали з крижини чималу брилу й перекинули її до сталого льоду. Першим перейшов Шинкарук, а за ним вже його друзі. Пізніше, коли ми обговорювали цю ситуацію і зазначали креативність і мужність В.І., він скромно так сказав: «Я пішов першим не тому, що найсміливіший... Просто подумав, що я серед усіх найважчий. Якщо я пройду, то й інші також пройдуть».

М. Столяр: Тобто від креативності він не відмовлявся... (Це я так жартую!). А взагалі – це не факт, а просто бомба! Розкішний приклад!!! Ці слова («Якщо я пройду, то й інші також пройдуть»), як на мене, пояснюють дещо дуже важливе в рефлексіях В.І. стосовно власної ролі в Інституті та в українській філософії тих часів. Отже, цю фразу можна брати за епіграф до наступних тем нашого круглого столу, в розгляді яких прошу присутніх зупинитися на питаннях професійної діяльності В.І. як директора Інституту філософії, як філософа й історика філософії.

С. Пролєсв: Володимир Шинкарук, безумовно, є постаттю, яка стала невідокремною складовою історії української філософії радянського періоду. Останній вираз одразу інспірує питання про доречність назви в контексті того часу: «українська філософія» чи все ж «філософія в Україні». Питання не зайве, але тим не менш, як то кажуть, історію не обирають – у ній просто живуть. Звісно, якісь філософські рефлексії існували й за межами України, в діаспорі. Але все ж таки їхня потуга, масштаб, зрештою, вплив на реальну долю України, її культурну ситуацію був мінімальний. Тому те, що ми мали, те ми й мали. І в цій даності, безумовно, академік Шинкарук відіграв значущу й дуже впливову роль...

Частина II. Вплив ВОЛОДИМИРА ШИНКАРУКА НА УКРАЇНСЬКУ ФІЛОСОФІЮ В ПРЕДМЕТНОМУ ТА КОМУНІКАТИВНОМУ ВИМІРАХ

М. Столяр: Пане Сергію, як би ви визначили найголовніше у впливі В.І. на філософію України?

С. Пролєсв: Це складне питання. Доволі непросто зібрати всі вельми розмаїті ефекти присутності В. Шинкарука у філософському дискурсі України. Але спробую це зробити. Щодо б я особливо підкреслив – це його патронат над філософською справою в Україні від другої половини 1960-х і до середини 1980-х років.

По-перше, треба зважити на те, що передувало приходу В.І. на посаду директора Інституту філософії. Це була, без перебільшення, навіть не реформа, а справжня революція, яку спричинив Павло Копнін, Царство йому небесне! Бо, як на мене, без нього, без його рішучих перетворень в Інституті (а це означало водночас і перетворення всієї філософської справи в Україні 60-х років), мало що нам вдалось би сказати про філософію останніх десятиліть радянського періоду в Україні.

Т. Чайка: Я цілком згодна з вами, шановний Сергію Вікторовичу, що діяльність Копніна мала революційний характер. Але я не вважаю, що без нього в українській філософії 1970–80-х практично нічого не було б. У цьому питанні дуже важливими є

деталі. Про те, як В.І. щороку відбирав на філософському факультеті найталановитіших випускників для Інституту, я вже казала. І Кримський про В.І. казав, що «він багато взяв до інституту молоді... самих лише Іванова, Яценка, Тарасенка і Табачковського вже було б досить» [Крымский, Чайка 2012: 155].

В. Козловський: Старі люди мені казали, що коли вони вчилися на філософському факультеті, тоді Шинкарук як декан довірив читати лекції з гегелівської естетики студенту четвертого чи п'ятого курсу – Анатолію Канарському. Це були 1960-ті роки.

М. Столяр: А вас, Вікторе Петровичу, хто порекомендував в Інститут як перспективного науковця?

В. Козловський: За мене замовив слово Олександр Яценко, який тоді працював у відділі Шинкарука. Тобто відповідальність фактично взяв на себе, знову ж, останній.

Т. Чайка: Так, це факт, що Шинкарук у цілому проводив мудру кадрову політику. Але ж ми також дізнаємося зі спогадів Кримського, що навіть до 1962 року, коли директором Інституту був Данило Острянин, вдалося, завдяки впливу Кримського на директора, узяти на роботу в Інститут таких відомих українських філософів, засновників цілих напрямків сучасної української філософії і психології, як Вілен Горський, Мирослав Попович, Володимир Мазепа, Ігор Бичко, Володимир Роменець [ibid.: 49, 112]. Тож усі провідні фахівці, які своїми працями зробили Інститут справжнім центром філософської думки в Україні, прийшли в Інститут усе ж таки не завдяки Копніну, а до нього чи вже після нього: завдячуючи кадровій політиці Шинкарука, хитрощам Йолона і Кримського, небайдужості провідних філософів...

М. Богун: Проте Кримський змушений був підбирати людей за допомогою досить складного і непрозорого (якщо не сказати прямо – корупційного) механізму. Він писав тексти Острянину і завдяки цьому міг влаштувати в Інститут своїх талановитих друзів. Що ж до Павла Копніна, то він зробив можливим цілком легальний і справедливий відбір... Порівняймо із ситуацією, про яку розповідала Тетяна Олексіївна: аспірантуру після закінчення університету ще треба було «заслужити» відповідним чином. Утім, той «коридорний декан», як то кажуть, «брав на понт». Для вступу в аспірантуру треба було мати рекомендацію кафедри, а ті, хто в студентських групах виконували функції донощиків, зазвичай не дуже добре вчилися.

С. Пролєсв: Якщо навіть більшість яскравих філософів-шістдесятників прийшли в Інститут до часів Копніна, останній зробив головне – створив їм умови для інтелектуальної творчості й доручив керування філософськими напрямами. Підсумую з вашого дозволу: дуже важливо, що з часів директорства Копніна було запущено прозорий, нештучний і змістовний відбір мислячих, обдарованих, молодих, енергійних і небайдужих людей. Зрештою, головне питання навіть не в тому, хто приходить, а в тому, які можливості, цілі й відповідальність він має. Достатньо порівняти роль, яку той самий Кримський відігравав у Інституті за Острянина і за Копніна.

М. Столяр: Та повернемося до В.І....

С. Пролєсв: Так. До чого ж я згадав Павла Копніна? А до того, що українське партійне начальство постійно «точило на нього зуби», але «з'їсти» не могло. І коли Копнін уже поїхав із Києва, виникла гостра й дуже небезпечна ситуація. Тоді вирішувалося, чи продовжиться справа Копніна, чи вона буде швидко згорнута і знищена, а на місці Інституту не залишиться жодного живого місця (як це траплялося неодноразово в різних сферах життя за радянських часів). І от велика заслуга Шинкарука, на мою думку, полягає в тому, що він усе ж таки зберіг копнінський спадок, тобто зберіг людей і, зрештою, той, наскільки сміливо сказати, вільний дух, який існував у

Інституті. Це, як на мене, найголовніше. І тим самим В.І. забезпечив для української філософії потенціал розвитку, можливості подальшого інтелектуального зростання. Це, безумовно, його величезна заслуга.

Г. Ковадло: Не можна не погодитися з паном Сергієм щодо важливості цього завдання (збереження спадку Копніна), яке забрало у В.І. багато сил і здоров'я. Але, з іншого боку... навіть якщо ми з вами обмежуємося обговоренням ролі В.І. як директора Інституту й наразі не долучаємо до розмови його інші здобутки... Копнін, можна сказати, потрапив у течію, він отримав *carte blanche* робити те, що вважав за доцільне (я розумію, що в нього в Києві теж були складнощі). А Шинкарук ішов, нехай повільно, обережно, але проти течії, хоча Копнін та його партійні зв'язки йому допомагали. За часів зміни ідеологічної парадигми діяти революційно значно легше, ніж долати спротив «контрреволюційного відкату» та зберігати надбання революції.

Як на мене, основний внесок Шинкарука в українську філософію ХХ ст. полягав не в цьому. Наразі директор мужньо, енергійно і хитромудро виконував свої формальні та неформальні обов'язки, тобто виступав у ролі певного соціального засобу для повноцінного (творчого) буття інших. І це вже саме собою дуже цінне! Але будь-яку людину, за Кантом, не можна розглядати як засіб (ну, ми зробимо реверанс у бік реалізму і скажемо «лише як засіб»).

С. Пролєсв: Не поспішайте, пані Галино, – якраз хотів про це говорити: про індивідуальну творчість Шинкарука. Це передусім його найвагоміші здобутки: монографії, присвячені класичній німецькій філософії, зокрема Канту і Гегелю. Вони поставили на новий рівень осмислення німецької класики, якій і пощастило, і не пощастило одночасно. Адже німецька класика, з одного боку, була занесена в марксистські святці, як одне з трьох джерел марксизму. А з іншого боку, усі ті оцінки, які були дані класиками (і ще добре, якщо Марксом і Енгельсом, а не Леніним)... оці дуже чіткі, часто однобічні оцінки визначили характер і межі тлумачень, вийти за які було непросто. Шинкарук своїми монографіями, своєю роботою в цьому напрямку подолав спрощений, догматичний підхід до німецької класичної філософії та відкрив можливості адекватних рефлексій над нею. І головне: він презентував принципово інші можливості просто історико-філософської роботи, я би сказав. Тому що, знову-таки, безліч історико-філософських немов би досліджень були на той час просто підтвердженням того, що сказали ті самі Маркс, Енгельс, Ленін про того чи іншого мислителя – уже не важливо, про якого саме. Це були такі собі ілюстровані катехези. А Шинкарук працював із першоджерелами, складними текстами, принципово іншою філософською термінологією; аналізував, робив цікаві, оригінальні на той час висновки. Це було не просто кроком уперед в культурі історико-філософського дослідження. Це було відродженням в Україні історико-філософської традиції як такої.

М. Столяр: Якщо мова йде про Україну не як певну культуру, а як державне утворення (хай із дуже обмеженою самостійністю), то Шинкарук, на мою думку, не тільки відродив, але й заснував історико-філософський напрямок досліджень європейського рівня!

С. Пролєсв: Певною мірою – так.

В. Загороднюк: Погоджуюся і не погоджуюся з паном Сергієм. Не погоджуюся, що основний внесок Шинкарука в розвиток філософії в Україні пов'язаний з його діяльністю в ролі послідовника Копніна, тобто людини, яка не дала зруйнувати справу цього видатного реформатора. А погоджуюся відносно повернення його зу-

силями історико-філософського дискурсу в Україні в нормальне русло в межах ще тоталітарної держави (Шинкарук почав викладати історію філософії в 1951 році).

На мою думку, справжня зірка Шинкарука на філософському небосхилі зійшла задовго до того, як він став директором Інституту. Копнін, мабуть, тому й помітив його, довірив високу посаду, підтримував тощо, бо Шинкарук уже зробив собі ім'я як історик філософії, особливо завдяки праці «Логіка, діалектика і теорія пізнання Гегеля» [Шинкарук 1964].

М. Столяр: Пані та панове, якщо ми вже згадали ці три ключових поняття у творчості не тільки Шинкарука, але й багатьох інших філософів того часу (логіка, діалектика, теорія пізнання), хто може пояснити дивну «зацикленість» на цій проблематиці? Коли я була студенткою, то інколи думала: «Що це вони носяться з тими діалектикою, логікою і теорією пізнання як із писаною торбою?».

В. Козловський: Зараз поясню. Ця проблема, як й інші провідні питання діалектичного й історичного матеріалізму, виникали, справді, практично на порожньому місці. Наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років, коли жаклива сталінська диктатура вже відійшла в минуле, тоді на поверхню виринули такі собі філософські концепти Леніна. Звісно, вони були відомі й раніше, проте провідне значення у філософії отримали саме в цей час. Чому філософи в СРСР схопилися за ці зошити? Бо ті давали можливість тлумачити в більш широкому філософському реєстрі цитати Леніна. Це були такі собі маргіналії, які відкривали можливість для творчої активності чи хоча б її імітацій – гри дорослих людей у творчість. Бо до 50-х років «на озброєнні» радянських філософів була лише стаття Сталіна під назвою «Про діалектичний та історичний матеріалізм» (1938). Вона забетонувала всі, навіть найменші простори для руху творчої думки. А ось ленінські записи на полях із філософських зошитів – вони залишали місце для інтерпретацій. Їх можна було тлумачити майже як завгодно.

М. Столяр: Отже, у цих зошитах була дуже відома на ті часи цитата Леніна про те, що «не треба трьох слів», і цей вираз став своєрідним порталом до автентичної філософії Гегеля для кількох радянських філософів. А вже Гегель давав можливість витягти філософську думку з того інтелектуального болота, в якому вона перебувала...

М. Богун: У цьому конкретному випадку, коли ми говоримо про філософію Шинкарука та інших вітчизняних гегельянців, можна погодитися. Але ж були ще інші шляхи повернення до європейської філософії (і навіть попередню світової філософії). Не тільки через Гегеля чи Канта, але й через античну філософію під виглядом фундаментального дослідження античної естетики (Олексій Лосєв), через відкриття діалогізму Достоевського, концепт народної сміхової культури (Михайло Бахтін), через адаптований до марксистської термінології неопозитивізм і постпозитивізм (Мирослав Попович, Сергій Кримський...). Я розумію, що сьогодні мова не про те, але в будь-якому разі не варто звужувати можливості вільної думки навіть у тоталітарному суспільстві.

Г. Ковадло: Так, а ще через філософський спадок викладачів Києво-Могилянської академії... Тому ми говоримо про один із можливих виходів із того глухого кута, в якому філософія виконувала виключно функції служниці тоталітарної ідеології.

Пане Вікторе, а все ж таки: чи мав Ленін підстави витлумачувати позицію Гегеля в душі «не треба трьох слів»?

В. Козловський: Звісно, що ні. Філософія Гегеля – це ж не об'єктивний, а абсолютний ідеалізм (у нас якось не дуже розрізняються ці моменти: між цими формами ідеалізму є точки дотику, але є і принципова відмінність). Гегель будував логіку спекулятивну, яка була б зображенням Бога, акту творіння, розгортанням цього творіння в логіцистському аспекті. Він хотів підкреслити, що його логіка виконує триєдину задачу. На основі принципу тотожності мислення і буття (гегелівська філософія тримається цього принципу, тому це і є абсолютний ідеалізм) він будує таку логіку, яка показує рух Абсолюту в його онтологічному вимірі. Водночас це ж є пізнанням Абсолютом самого себе. Це – гносеологічний вимір. І цей же Абсолют є Богом, тобто йдеться також про теологічний вимір. Гегель хоче сказати, що моя логіка – це гносеологія/епістемологія, тому що ці поняття – це шаблі пізнання Абсолюту, Бога в його логіцистському виразі, тобто абсолютної ідеї. І моя логіка також – це теологія, тому що це є зображення Бога аж до акту творіння.

Ленін наклав усе це на свої матеріалістичні вподобання, і в нього вийшло, що «не треба трьох слів», тобто логіка, гносеологія і діалектика є тотожними. Теологію він, звичайно, відкинув, тому що для марксистів теологія – це абсурд.

М. Столяр: Що ж змінив у формулі Леніна Шинкарук?

В. Козловський: Він зайняв позицію єдності логіки, гносеології і діалектики, – єдності, а не тотожності...

В. Малахов: Так! Тобто Шинкарук цілком у дусі Гегеля витлумачує єдність логіки, діалектики і теорії пізнання як єдність конкретну, з наголосом на існуючих в її лоні відмінностях. Звідси – налаштованість на діалектично напружене, побудоване за принципом спіралі бачення стосунків людини і світу, філософії і світогляду та й самої структури філософського знання як такого.

Г. Ковадло: ...проте В.І. не акцентує увагу на тому, що його позиція є відмінною від лєнінської.

В. Козловський: Звісно... Тому не всі це тоді зрозуміли. Так от, Шинкарук залучив до розв'язання проблеми тотожності/єдності логіки, гносеології і діалектики «Феноменологію духу» Гегеля й у такий спосіб навантажив гносеологію більш конкретним змістом. Розумієте? В.І. тлумачить феноменологію як своєрідну гносеологію. Він сам про це пише. Звісно, це – одне з можливих розумінь «Феноменології духу». Хай воно не нове, але воно має право на існування... Суб'єкт-об'єктні стосунки – це сфера гносеології, а не чистої логіки. І Шинкарук, підтягнувши «Феноменологію», дослідив відповідну проблематику. У цьому аспекті це була цікава, творча ідея людини, яка на високому рівні працює з таким складним матеріалом, як тексти Гегеля.

Щоб обґрунтувати гносеологічну природу означеної єдності, Шинкарук до діалектико-логічної додає гносеологічну компоненту, тлумачить, як я вже сказав, феноменологію духу як своєрідну гносеологію (таке тлумачення можливе). Тобто заслуга В.І. у розв'язанні проблеми полягала в тому, що він «втягнув» феноменологію духу до обговорення проблеми так званої єдності.

М. Столяр: А що це йому дало в сенсі аргументів?

В. Козловський: А це дало можливість відповісти на питання, що ж таке гносеологія в цій тріаді (логіка, діалектика, теорія пізнання). Усі інші радянські історики філософії робили наголос на діалектичній логіці. А що ж тоді таке гносеологія?

Логіка є рухом категорій – так це розумів Гегель. Так це (приховано) розуміли й ті, хто намагався будувати діалектичну логіку. Це чистий рух структур мислення. Тому й виникла в радянській філософії тема побудови системи категорій. Ця тема теж «росте» звідси – з цієї «єдності».

Гносеологія передбачає дещо інше – суб'єкт-об'єктну взаємодію. Це те, що у певному сенсі знаходимо у «Феноменології духу». До речі, сучасні логіки не мають «об'єктної оптики», тобто їх не варто аналізувати під кутом зору якоїсь реальності за межами логічних визначень. Вони вивчають, скажімо, структури мислення та мови, різні модальності, пропозиції. Ну, звісно, вони можуть мати певний стосунок до дійсності, але головне не це, а, так би мовити, інтерпретації логічних структур. Гносеологія ж повинна відповідати на питання «як можливе знання?». А знання – це не логіка в чистому вигляді, а те, що суб'єкт десь черпає (ззовні чи зсередини) якийсь зміст, тобто має справу з досвідом. Це може бути природа, людський світ, культура, мислення тощо. Принагідно зазначу – оця «діалектична гносеологія» (бо й вона мала рухатися за «законами» діалектики, цими майже «містичними» імперативами, вигаданими марксистами) не мала жодного стосунку до тієї епістемології, яка в ті роки інтенсивно розвивалась у західній філософії зусиллями Бертрана Расела, Людвіга Вітгенштайна, Рудольфа Карнапа, Карла Попера, Томаса Куна, Імре Лакатоша, Пола Фейєрабенда, Майкла Поланьї, Стівена Тулміна та багатьох інших відомих розробників епістемологічної проблематики. До проблематики цих авторів зазвичай звертались у межах критики сучасної буржуазної філософії. А радянська гносеологія – це частина діалектичного матеріалізму, а не щось суто самостійне.

М. Столяр: Тобто логіка, діалектика і теорія пізнання виявилися єдиними, нехай навіть у рамках діалектичного матеріалізму, але при цьому вони «не злилися» в щось одне, в якусь «діалектичну онтологію»? І це вже був певний розрив із ортодоксальною марксистською філософією... Спочатку в бік єдності цих дисциплін за збереження їхньої автономії, а потім настав час і антропологічного повороту?

В. Козловський: Я би так категорично не казав. Шинкарук завжди був вельми обережною людиною й нічого зовні радикального не запроваджував. Так, дійсно, у радянській філософії була ще й проблема онтології, так би мовити, на маргінесі. Хоча я навіть пам'ятаю дискусію про онтологію (десь у 70-х роках минулого століття); точніше, це була дискусія про те, чи можлива якась окрема онтологія в рамках марксистсько-ленінської філософії... Шинкарук, наскільки я пам'ятаю, у цій дискусії участі не брав.

В.І. цікавили інші питання – німецька філософія, а пізніше – світоглядна проблематика. До речі, саме німецька філософія в цьому русі зіграла вагому, а, можливо, і вирішальну роль, оскільки для багатьох німецьких філософів поняття «Weltanschauung» (світогляд) мало суттєве значення. І Кант, і Фіхте, і німецькі романтики, і (особливо) Гегель певним чином осмислювали це поняття. У Гегеля воно фігурує у «Феноменології духу», зустрічається в його лекціях, листах. Тому дослідження німецького ідеалізму підштовхувало Шинкарука до проблематики світогляду, а пізніше, у 80-х роках, до антропології.

С. Пролєсв: Тоді, за логікою нашого діалогу, настав час поговорити про ще один відчутний внесок В.І. у розвиток філософії того часу. Шинкарук тому виявив себе досить креативною постаттю, що, подолавши цей ортодоксальний онтологізм, не зупинився на гносеологічній проблематиці. На відміну від Копніна. Павло Копнін усе ж таки віддавав перевагу гносеологічній проблематиці (гадаю, не в останню чер-

гу тому, що вона була, так би мовити, ідеологічно більш безпечною; у ній можна було трішки вільніше мислити, ніж у темах, пов'язаних із суспільством, історичними процесами). В.І. задав новий вектор, загальну інтенцію якого можна висловити поняттями світу людини, світогляду. Тобто йшлося про відхід від редукціоністських, дуже жорстких, заснованих на класовому підході, одіозних положень... Теоретичною основою легітимації цієї істотної зміни стало звертання до Марксового поняття «духовно-практичне освоєння світу», яке містило в собі потенціал «зняття» (по суті в гегелівському сенсі *Aufhebung*) протилежності ментального і матеріального. Емансипаторське значення цієї події вповні зрозуміють тільки ті, хто відчув на собі, наскільки знепліднює думку не просто незаперечне протиставлення матеріального і ідеального (в абстрактній логіці понять таке протиставлення справді існує), а найголовніше – принцип детерміністської підпорядкованості «духовного» «матеріальному», який перше перетворює на цілковитий епіфеномен другого.

Поняття світогляду в розумінні Шинкарука не варто сприймати буквально і просто. Це був спосіб розширити рамки теоретичної рефлексії, передусім про людину, про суспільство, про його динаміку; а ще – фактично поглибити теоретичні можливості осмислення й розуміння загалом усього спектру гуманітарної проблематики, якою займалася філософія. Це була, наскільки я можу розуміти, теж ініціатива В.І. І цей напрямок потім почали називати Київською світоглядною школою. Хоча в радянський час поняття «школа» в цьому контексті не застосовувалося. Воно з'явилося постфактум уже в 1990-ті. У радянський час ішлося про «світоглядний підхід».

В. Загороднюк: Колеги, наведу невеличку довідку. У 1969 році, в першому числі часопису *Філософська думка* було оприлюднено програмні принципи світоглядного напряму у філософії, що і знаменувало виникнення Київської світоглядної школи⁶. Розробка відповідної проблематики покладалася на відділ діалектичного матеріалізму. Тому цілком логічно, що в 1991 році його було перейменовано на відділ філософської антропології [див.: Загороднюк 2021: 113].

М. Столяр: Мені хотілось би почути від присутніх, якою у вашому сприйнятті була атмосфера Інституту? Як впливав на цю атмосферу В.І.? Зокрема цікаво, чи були між відділами Інституту, особливо між відділом діалектичного матеріалізму і відділом методології наукового пізнання, певні непорозуміння, тертя, конфліктні ситуації? Адже В.І. мав більше шанувати діалектичну логіку, ніж формальну. Антропологічний дискурс він вважав наступним кроком у розвитку Київської школи після етапу дослідження переважно гносеологічних проблем... Натомість Мирослав Попович манеру висловлюватися, властиву дослідникам відділу діалектичного матеріалізму, жартома називав «рас-про-туди» (останній факт наводжу зі слів співробітниці відділу Поповича Наталії Вяткіної).

⁶ Ідеться про статтю В. Шинкарука «Марксистсько-ленінська філософія і світогляд», «канонічною» основою якої є теза Маркса «людина – це світ людини» [Шинкарук 1969: 9]. Зокрема, стосовно питань, порушених учасниками нашого круглого столу, там стверджується, що «поняття “марксистська діалектика” не тотожне поняттю “марксистська філософія”». Предмет марксистської філософії значно ширший предмета діалектики як філософської науки. Неправомірним є не лише зведення марксистської філософії до гносеології, але й до логіки. Марксистсько-ленінська філософія є системою світорозуміння, теоретично розробленою формою наукового світогляду. Її необхідно досліджувати в цій її цілісності» [ibid.: 20]. Власне, ця «цілісність», що не зводиться до провідних на той час діалектики, гносеології і логіки, уже містить прообраз майбутньої «антропології».

К. Малесів: Узагалі, в Інституті філософії тоді було десять відділів і майже в кожному з них думали таким чином, що інші дев'ять структурних елементів Інституту існують тільки заради того, щоб існував їхній, по суті – провідний. Тобто «ми – головні, а всі інші – додаток, інколи навіть корисний». За таким принципом... Тож треба цих інших терпіти, якщо це потрібно заради того, щоб ми (провідні) могли займатися тим, чим хочемо займатися.

Та маю сказати, що такі оцінки не артикулювалися, а якщо про це й говорилося, то воно ніколи не виходило за межі окремого відділу й не переходило на рівень відкритого протистояння. Що говорити? В Інституті працювали переважно інтелектуальні люди. І керівництво також не давало приводів для конфліктних ситуацій.

Г. Ковадло: А якщо говорити про те, чи перейшла діалектична суперечність наших «червоних екзистенціалістів» і «червоних позитивістів» (за визначенням Віталія Табачковського) на рівень синтезу, то, на мою думку, так. І таким синтезом стала філософія культури, у напрямку якої почали розгортати свої дослідження і відділ Шинкарука, і відділ Поповича. І саме це, зокрема, за словами Сергія Кримського, зблизило його із В.І. на схилі років останнього [Крымский, Чайка 2012: 159].

В. Козловський: У мене є ще одне зауваження з приводу стосунків між відділами Інституту філософії. Мені здається, що саме історико-філософські та світоглядні дослідження певним чином спонукали Шинкарука до більшої толерантності щодо досліджень у межах інших філософських напрямків. Справа в тім, що на основі вивчення німецької класичної філософії В.І. зрозумів дуже важливу для історика філософії річ: не можна вважати одного філософа чи один напрямок філософського дослідження таким, що повністю «знімається» в іншому, наступному, як це вважав Гегель. Досліджуючи німецький ідеалізм, він усвідомив відмінності підходів Гегеля і Канта, як, до речі, і Фіхте, і Шелінга, до проблеми пізнання. Шинкарук збагнув, що Кант не редукується до Гегеля, як це проповідувалося в марксизмі. Бо кожен із цих філософів розв'язує власні концептуальні проблеми. Навіть Фіхте, можливо, найбільш такий, ну, як би це сказати, рішучий послідовник Канта, хоч і критик його трансцендентального ідеалізму з більш радикальних позицій, усе одно розв'язує власні проблеми, а не просто відповідає на Кантові питання. Я вже не кажу про Шелінга та Гегеля.

Так от: і Кант, і Гегель формували проблеми, що потребували якихось вельми специфічних методів. Ці методи вони, зрештою, і створили. Ці методи відіграють вирішальну роль у їхньому філософуванні, хоча часто на це не зверталась увага інтерпретаторів. У Канта – трансцендентальний метод, у Гегеля – спекулятивний. Саме спекулятивний, а не діалектичний, як багато хто повторює дотепер, не розуміючи суті спекулятивного мислення. Тож у Канта і Гегеля принципово різні методи! Кант не сприймав спекулятивного методу. Ви знаєте, про це він писав у «Критиці чистого розуму». А для Гегеля трансцендентальний метод – це лише перший крок до справжнього філософського методу, який мусить бути саме спекулятивним, тобто його методом. Гегель пишався цим методом, називав його абсолютним, описував його з піднесенням, навіть дещо поетично.

Для В.І. це було не тільки теоретичне відкриття, але й у певному сенсі світоглядне! Жодне філософське вчення не редукується до якоїсь іншої філософії! Ніхто нікого повністю не «знімає», тобто не може ні замінити, ні підмінити, ні перетворити на якийсь «ідеальний момент» (як вважав Гегель) пізнішої за часом і, можливо, навіть

більш концептуально «насиченої» (проблемами, ідеями, концептами тощо) філософської доктрини! Ні, усе одно зберігається автономія філософського вчення, особливо якщо йдеться про геніальні філософські системи.

Пригадую, що деякі з фанатів Гегеля (у ті часи були й такі) вважали, що не треба вивчати історію філософії, достатньо її гегелівського варіанту, бо там все є, як «зняті» ідеї різних філософських учень, які в такому препарованому варіанті постають як поняття системи Гегеля. То для чого вивчати історію філософії, якщо Гегель все зібрав «докупи» та ще й систематизував? Звісно, Шинкарук був далекий від такого примітивного підходу до філософських учень. Можливо, саме тому мав толерантне ставлення до роботи різних відділів і фахівців, але це було певне теоретичне підґрунтя відповідних практик спілкування. Та це моє припущення, бо сьогодні його важко перевірити.

М. Столяр: Від цього лише крок до комунікативної традиції у філософії...

В. Малахов: Так, проте, на жаль, цей крок не було зроблено, якщо мати на увазі й Шинкарука, і більшість провідних співробітників Інституту. Усе ж у В.І. та його учнів (так само, як і в Гегеля) домінує зрештою точка зору конкретно-загального – «розрізненої в собі всезагальності» як деякого універсального суб'єкта; наочними виявами такої тенденції є, на мій погляд, і принциповий монологізм запропонованого представниками Київської школи витлумачення духовного світу людини, і, зокрема, незмінне вживання самого іменника «людина» виключно в однині («людина і світ» тощо; порівняємо з цим відоме гасло «Все для блага людини!»). Щиро – нас, тодішніх нешанованих молодиків, інколи так і підмивало запитати: «То де ж вона, ця людина? Покажіть-но її нам!».

М. Столяр: Між іншим, анекдот про ту людину, заради блага якої все робиться, на той час уже був.

М. Богун: Але сама атмосфера Інституту філософії – це був комунікативний поворот на практиці. Згадую, що навіть у 80-х роках в Інституті було особливе «повітря», насичене якимись «творчими імпульсами». У мене, коли я сюди приходив, виникала асоціація з казково-творчою ситуацією чарівного НДІ, яку описали у своїй фантастично-гумористичній повісті «Понеділок починається в суботу» брати Стругацькі. І найсильнішою була асоціація Шинкарука з образом директора того фантастичного дослідного інституту Януса Полуектовича. Нагадаю, що це був ідеальний директор, з точки зору співробітників НДІ, бо перебував один у двох особах. Тобто було два Януси: видатний науковець міжнародного рівня та просто добрий адміністратор. Вони суттєво відрізнялися, але врешті це був один і той самий Янус Полуектович. Головний герой казки каже, що ніяк не може оце подвійне буття директора второпати, здогадуючись, що в цьому є якась прихована метафора...

На прикладі В.І. я зрозумів, що саме брати Стругацькі могли мати на увазі під «метафорою» Януса Полуектовича.

С. Киселиця: Марино, ви часто бували в сім'ї Шинкаруків... Цікаво, в яких іпостасях він виступав у родині?

М. Столяр: Справа в тім, що Шинкарук постійно перебував на роботі, і тому частіше мова про нього йшла заочно. Якщо це було в тих контекстах, де він поставав як директор, депутат, учасник зарубіжної конференції тощо, то дружина називала його на прізвище – Шинкаруком. В особистому контексті, теж заочно, Галина Феодосіївна називала чоловіка Ларіонич. А сама зверталася просто: «Вовчику!». Тобто я чула такі форми звертання.

Між іншим, у дружини Шинкарука була дивовижна (я би сказала – містична) інтуїція щодо «загрозливого невідомого», яке особливо сильно «притягається» до високих посад і статусів. І вона всіляко «працювала» над тим, щоб забезпечити дорогу їй людину від невидимого зла. Формою такого забезпечення вона обрала гумор. Я тоді не розуміла, навіщо вона кепкує з Шинкарука, коли він удома, а за його відсутності висловлюється про нього виключно з любов'ю та повагою. При цьому посміювалася з нього в моїй присутності, що для мене було дуже незручно. Не думаю, що Галина Феодосіївна знала про античні практики звільнення від «заздрості богів», які застосовувалися до імператорів Риму, інших тріумфаторів; чи була знайома із середньовічним дискурсом протистояння гордині як найнебезпечнішому духовному стану, що веде до загибелі... Просто ця жінка мала особливу духовну обдарованість...

Г. Ковадло: Так, я можу це підтвердити. Але якщо повернутися до питання про атмосферу в Інституті, то вона дійсно була творчою, а збоку взагалі виглядала просто казковою, як це казав пан Микола. Та якщо говорити про якісь суперечки, тертя, то, як на мене, творча діяльність завжди передбачає честолубство, певне суперництво тощо. Тим більше, коли йдеться про таку особистісну форму сприйняття буття, як філософія. В.І. любив дискусії, обговорення, професійне спілкування...

С. Киселиця: Навіть те, яку дати назву статті звичайної аспірантки – і з цього питання В.І. просив колег у відділі висловитися. Що вже казати про обговорення тем дисертацій, планових тем!

Г. Ковадло: Бували, звісно, гострі моменти, але в присутності Шинкарука, як і за його спиною також, вони ніколи не переходили в конфлікти, тим більш у серйозні протистояння. І велика заслуга в цьому належала поміркованості, врівноваженості та, скажу прямо, мудрості нашого директора.

М. Столяр: Хвилиночку, а як Шинкарука співробітники називали поза очі?

В. Малахов: З легкої руки Табачковського його називали Супер. Наприклад, питають, де Попович? – Пішов до Супера. А от наш Інститут, було, називали на честь директора шинкарукарнею. Це Горський таку дотепну назву придумав.

С. Пролєсв: Ще декілька слів, якщо дозволите, хочу сказати про неформальне ставлення Володимира Шинкарука до своєї роботи, про його потребу в живому спілкуванні. Відчувалося, що йому саме цього гостро не вистачає, адже його високий статус і те, як він у цьому статусі поставав, кардинально зменшувало його можливість для неформальних комунікацій...

Коли я ще був зовсім молодого людиною, мене за регламентом включили до складу вченої ради як голову спілки молодих учених. Я навіть ще не здобув наукового ступеня. І ось я мав можливість спостерігати поведінку В.І. на засіданнях вченої ради Інституту. На той час ці засідання вже набули форми відчуженого процесу виконання певних ритуалів із відкриття/закриття тем та інших поточних питань діяльності інституту. Якесь змістовне обговорення в такому форматі для більшості учасників не мало сенсу. Переважна більшість комунікативно реалізовувалася на рівні неформальних стосунків, зокрема у відділах за чашкою чаю, у коридорах, на прогулянках Володимирською гіркою тощо. Єдина людина, яка реально спілкувалася на цих вчених радах, був директор інституту – академік Шинкарук. Він починав розпитувати, висловлював свої думки, часом досить розлого, своїми міркуваннями звертався до членів вченої ради. Те, що він усе-таки зберіг у собі, попри свій статус... ну якусь живу цікавість, допитливість до різних

філософських сюжетів, от воно впливало з таких звичайно дивних форм спілкування. І це не поодинокий приклад.

Для мене дуже потужним враженням стала присутність В.І. на літніх філософських школах в Алушті, організація яких великою мірою припадала на мене. Серед десятків учасників (зазвичай збиралося близько сотні «школярів») академік Шинкарук був ледь не найсумліннішим. Аспіранти, асистенти із провінційних закладів вищої освіти дозволяли собі замість засідань грітися на пляжі, ходити в гори тощо. У залі інколи залишалося, може, півтора десятка людей. Особливо на таких, скажімо, не дуже популярних лекторах. Хоча здебільшого в нас були дуже затребувані молоддю філософи. Та Шинкарук був присутній ледь не на всіх заняттях програми Школи. Сидів, уважно слухав, ставив питання. Це було дуже зворушливо. Причому він не зробив мені як організатору жодної зауваги. Він ніколи не казав, що, наприклад, мало слухачів: де там вони ходять? Що це у вас за дисципліна? Або щось таке... От ні. Він просто брав участь, як звичайний молодий викладач філософії. І дуже сумлінно. Йому було цікаво. Направду цікаво.

В. Загороднюк: Можливо, через брак неформального спілкування з колегами Шинкарук інколи сильно помилявся в людях. Він вірив у порядність колег (довіряв їм), а його, бувало, обманювали. Був такий прикрий випадок, коли один співробітник підсунув йому серед інших документів на підпис лист із рецензією на свою роботу. В.І. тоді перебував у лікарні й не став роздивлятися, що й до чого – підписав, і все. Проте було відомо, що, на думку Шинкарука, поняття, яке запропонував той пан Х, узагалі було з логічної точки зору «масляним маслом» і жодної належно поставленої проблеми не містило.

В. Малахов: Маємо розуміти, що навіть Шинкарук іноді змушений був брати на роботу тих, кого з доброї волі ніколи б не запросив до Інституту. Коли він потрапляв у ситуацію неможливості відмови без поганих наслідків для своєї установи, то викликав до себе конкретного керівника підрозділу й казав йому, що за цю людину «просить» такий-то, а прозвучить її прихід ніби з подачі цього зав. відділу.

Т. Чайка: Та оцей приклад із підписом... Шановні, послухайте! Це ж був не поодинокий випадок, коли ім'я Шинкарука просто використовували! Через подібний механічний підпис було відкладено захист докторської дисертації Вілена Горського. Нечесні люди користувалися довірливістю В.І., його упевненістю, що ніхто не здатний на такий непорядний вчинок.

М. Столяр: Це дуже прикро! Але ж мені здається, що В.І. не тільки через свою довірливість не розбирався в людях. Була якась дистанція між ним і іншими людьми. Дистанція, яку важко було подолати, якби навіть хтось захотів це зробити. От Сергій Борисович зміг!

Шинкарук завжди сприймався мною як самотня людина, попри те, що був завжди оточений любов'ю, відданістю рідних, повагою, симпатією, шаную на роботі й у суспільстві...

С. Пролєсв: Не просто самотня... У долі цієї, на перший погляд, абсолютно успішної людини був сильний трагічний компонент. І він стосується не тільки хвороб і людських втрат (бо всі хворіють і всі втрачають своїх близьких, якщо живуть досить довго)... Як на мене, він доклав чималих зусиль для формування захисного соціального кокону, таких собі важких, лицарських обладунків, які носив не задля особистої пихи, а за логікою тодішньої соціальної дійсності (зокрема, задля ефективнішого

патрунування філософії, про яке я вже казав). Це з необхідністю призвело до того, що В.І. багато зруйнував, втратив у собі як мисляча особистість.

Як на мене, для інтелектуала це трагедія. Назвемо це щемливою долею. З інерцією цього соціального кокону було важко впоратися. Цим, здається мені, пояснюється те, що відбувалося з Шинкаруком і як із людиною, і як із філософом в останній десяток років його керування Інститутом. Якби він міркував суто як інтелектуал, мав би розуміти, що його час як директора минув. Тим більше, що на підході був Мирослав Попович. Я гадаю, що якби оці близько десяти останніх років директорства Шинкарука Інститут очолював Попович, це було б значно корисніше і для Шинкарука, і для Інституту. Мирослав Володимирович міг би дати новий імпульс інститутському життю, що було вкрай необхідно в складні 90-ті, натомість усе рухалося за інерцією минулих років...

М. Столяр: Я щось не пам'ятаю, щоб Мирослав Попович надав якийсь помітний поштовх професійній діяльності Інституту. Він сам особисто дуже плідно працював майже до самої смерті: зокрема, видав фундаментальну працю з тоталітаризму XX століття, інші чудові філософські книжки. Але щоб він надав новий імпульс загальноінститутського значення, вибачте, я збоку цього не помітила.

Інша справа – це творчі можливості, вільний час самого Шинкарука. У цьому аспекті можу припустити вашу правоту, адже на улюбленого (в останні роки життя) К'єркегора у В.І. майже не залишилося часу.

С. Пролєсв: Можливо, але скажу просто: якби Інститут тоді очолив Попович, інститутське життя було б жвавішим і динамічнішим. Я не буду казати про якісь там дуже потужні, нові напрямки... Але з'явилася б атмосфера, сприятливіша для ініціатив, і це було б корисніше для Інституту.

М. Столяр: Попович сам по собі був цілим новим напрямком у філософії! Він був і залишається найсучаснішим українським філософом. Але ж у тому й справа, що він чомусь не міг свого сучасного мислення відрефлексувати в собі для інших, а ми тоді його не розуміли. Маю на увазі, цілісно не розуміли. Не кажіть «ні», шановні, бо я дуже добре пам'ятаю конгрес на честь книги Поповича «Червоне століття»... Даруйте, але тоді всі говорили, хто про що, але не про принципово новий для української філософії дискурс Мирослава Володимировича!

З іншого боку, Сергію Вікторовичу, давайте мислити реалістично. Жодне яскраве явище в культурі не розвивається по прямій, тобто «прогресивно». Насправді є купа синусоїдних кривих підйому і спаду окремих напрямків діяльності, комунікацій, які, до того ж, не збігаються у своїй динаміці. Якщо вже пішов спад, якщо філософію почали активно витісняти на маргінес політика, ідеологія, кримінальний бізнес, то жоден керівник «не витягне воза». Дай Боже самому врятуватися! Я дуже добре пам'ятаю, як машину Поповича (уже коли він був директором Інституту) зім'яло в аварії, майже розчавило. Саме в цей день я мала представляти свою докторську дисертацію в Інституті. Майже впевнена, що той «наїзд» не був випадковим. А згадайте, скільки разів (уже після Шинкарука) в Інституті намагалися забрати його приміщення? А чому закрили й не відкрили вчену раду Інституту – майже єдину раду, на якій витримувалися по-справжньому професійні вимоги до робіт і де не спрацювали ані блат, ані гроші...

С. Пролєсв: Розумієте, я кажу лише те, що сам відчував. Наразі йдеться не про спад або підйом у цілому. Питання в тому, що кожна людина має свій потенціал, свій ресурс, свою межу. І те, що було корисно та правильно в одних умо-

вах, стає недоречним в інших. Чесніше й доцільніше для самого себе Шинкаруку було піти. Адже зважте, що від уславленої колективної монографії «Людина і світ людини» (1977), яка стала наріжним каменем світоглядного підходу в радянському філософуванні й у якій Шинкарук написав лише вступ, він протягом останніх 20 (!) років не видав жодної більш-менш розлогої одноосібної філософської праці. Красномовна ознака творчої кризи, як на мене. Те, що він не пішов з адміністративної посади, це вже й людська слабкість, і трагедія інтелектуала.

Т. Чайка: Наразі хочу навести слова Сергія Кримського, які дуже добре підходять до нашої дискусії: «Усе раціональне має межі. Безмежною є тільки глупота» [Крымский, Чайка 2012: 276]. Проте я можу погодитися з паном Сергієм. Якщо сказати трохи, ну, м'якше: відхід В.І. від роботи директора у 90-ті роки не став би трагедією чи катастрофою для Інституту. І це значною мірою тому, що Інститут продовжував би працювати як добре налаштований механізм, створений з великим запасом міцності Копніним і Шинкаруком.

Бо саме Попович позбавив Інститут його неприємного офіційно-радянського флеру. Я не люблю слово «совок», але в деяких випадках воно є зручним. Проте, з іншого боку, що після Шинкарука директором поставлять саме Поповича, – жодних гарантій цього не було. Могла скластися ситуація дуже «несвітлого переведання», адже й усередині Інституту, і ззовні (номенклатурні «варяги») було багато претендентів. Ще більше така можливість відкривалася в буремні 90-і. Тоді не було гарантій на користь призначення Поповича!

В. Малахов: Історія взагалі, кажуть, не знає умовного способу. Як на мене, принаймні краще спробувати зрозуміти тих, хто жив і діяв у певний час, ніж розмірковувати, що би було, якби... Звісно, за часів Шинкарука до директорського кабінету ти завжди заходив з певним трепетом, як на аудієнцію, а за Поповича до того самого кабінету співробітники просто забігали – ось вам різниця. Але те, що говорили про соціальні обладунки Шинкарука, про його маску тощо, – це, здається мені, не зовсім відповідає дійсності. У Шинкарука була роль, а не маска. Роль батька у великій інститутській сім'ї. А батьків не обирають. Їх Бог дає. Так само й батьки не обирають собі дітей, а просто піклуються про них і не кидають їх напризволяще, як би важко самим не було. В.І. не був набундюченим чиновником – він був достойником, який поважав себе як державця, як авторитетну людину. І до цієї своєї ролі він ставився, хочеться сказати, дуже серйозно. Інколи, може, і надміру.

А взагалі – попри все, Інституту за часів Павла Копніна, Володимира Шинкарука, Мирослава Поповича випала, я вважаю, щаслива доля. Для кожного часу своя, але завжди щаслива.

М. Столяр: Шановні друзі, колеги, чи можемо ми говорити, що Шинкарук є батьком української історії філософії? Адже він не тільки фактично «витягнув» усю галузь філософії через історію філософії з того догматичного болота, в якому вона перестала бути філософією по суті. В.І. повернув філософію в Україні до життя завдяки всій німецькій класичній філософії – не тільки Гегелю. Його друга монографія, присвячена Канту, має розділи, в яких вчення кьонігсберзького мислителя розглядається як із точки зору історичних передумов (емпіризму і раціоналізму Нового часу, філософії Френсиса Бейкона), так і у зв'язку з її продовженням у системах трансцендентальної філософії Готліба Фіхте та Фрідріха Шелінга.

В. Козловський: В якомусь аспекті так. Якщо взяти за точку відліку німецьку філософію. Але вважаю, що перебільшувати не варто. Шинкарук не викладав античної філософії, майже не знав середньовічної... Тобто якщо вважати В.І. батьком історії німецької філософії в Україні, я би сказав, що так, він був таким батьком.

С. Киселиця: А хіба історик філософії, який вважається батьком цього предмета у вітчизняній науці й культурі, має бути універсалом, тобто однаково знатися на всій історії філософії? Хіба не достатньо глибокої обізнаності з деякими конкретними періодами чи школами?

В. Загороднюк: На мою думку, навіть якщо до статусу батька української історії філософії поставити найвищі вимоги, то В.І. їм відповідає. Адже окрім глибоких досліджень у галузі німецької класичної філософії він здійснив кардинальний антропологічний поворот усієї Київської філософської школи. І цей поворот відбувся на ґрунтовній історико-філософській основі, починаючи з прикладу антропологічного повороту в античній філософії та закінчуючи антропологічним дискурсом «кордоцентризму» української «філософії серця» Григорія Сковороди та Памфіла Юркевича. Також Шинкарук по-новому, з позицій європейської філософії подивився на творчість Сковороди й започаткував глибокі дослідження цього непересічного українського філософа, батька української філософії в цілому, ім'я якого носить наш Інститут. З іншого боку, філософська спадщина В.І. дивним чином включала mainstream сучасної західної філософії, а саме – її поворот від ґносеології до онтології світу людини [див.: Загороднюк 2021: 115].

Г. Ковadlo: У зв'язку з вашими словами, пане Валерію, я згадала, в якому добром гуморі приїхав Шинкарук з Німеччини, де виступав на філософському конгресі в Дюсельдорфі. Це були 80-ті роки (не знайшла більш точний матеріал в Інтернеті). За спокійним задоволенням В.І. було видно, що його виступ вийшов успішним і був на тій конференції на часі.

В. Загороднюк: Так само, коли він їздив до Великої Британії. Проблема людини в сучасному суспільстві, зокрема проблема її відчуження, дуже добре сприймалася учасниками конференції й обговорення вийшло неформальним і плідним.

Г. Ковadlo: А ще ж був Монреаль! На XVII Всесвітньому філософському конгресі в Монреалі (1984 рік) Шинкарук виголосив знакову промову під назвою «Категоріальні структури світогляду. Світогляд і культура». У виступі йшлося про дослідження свідомості як світоглядної свідомості, а культури як світу людського буття. І ставилося завдання вивчення категоріальних структур світогляду, культури і філософії в їх єдності і несхожості.

М. Столяр: Перепрошую, пане Валерію, це ви якось розповідали, що Шинкарук навіть до Великобританії поїхав зі своєю улюбленою вудкою?

В. Загороднюк: Ні, я такого не казав. Знаю, що на IV Всесоюзну школу молодого філософа в Гурзуф (1979 рік) він насправді брав свої вудки.

С. Киселиця: Пані Марино, ви просили мене нагадати про заглиблення В.І. в останні роки свого життя в екзистенціальну проблематику К'єркегора... Я подумала, що моє доповнення саме зараз буде на часі...

М. Столяр: Дуже дякую, пані Світлано! Прощу!

С. Киселиця: Ну, по-перше, у відділі з подачі В.І. (спочатку заради правильної назви моєї статті на тему екзистенціальної діалектики С. К'єркегора) обговорюва-

лося питання про те, як в українській транскрипції писати ім'я засновника екзистенціалізму. Пропонувалися різні варіанти, з філологічної точки зору всі були певним чином обгрунтовані.

Ми знаємо, що В.І. розглядав віру, надію, любов як категорії духовно-практичного світу людини. Обговорюючи тему мого дисертаційного дослідження, він запропонував розглядати віру не тільки як атрибут людської свідомості, а ширше – у структурі людського буття, тобто в екзистенціальному контексті, зокрема, на основі праць С. К'єркегора через категорії сумніву та відчаю.

І тут я хочу звернутися до праці іншого мого вчителя й наставника, який глибоко вивчав доробок Шинкарука – Віталія Табачковського. Я маю на увазі його чудову книгу «У пошуках невтраченого часу: (Нариси про творчу спадщину українських філософів-шістдесятників)». Ця книга – переклад. Не з української на якусь іноземну, а з марксистської на універсальну. Мова йде про прекрасний, адекватний переклад спадку всіх провідних представників філософії в Україні 60-80-х років мовою світової філософії ХХ століття. Так ось: у зв'язку із к'єркегорівськими студіями Віталій Георгієвич щемливо зазначив, що В.І. напередодні його «екзистенціального випробування» (коли йому, тяжко хворому, довелося «напружити до краю свої душевні сили, аби триматися» перед обличчям дружини й дітей, що помирали) не випадково докладно аналізує в одній із праць К'єркегорову тезу про наявність у людському бутті ситуацій, котрі провокують сподівання на те, що «для Бога все можливо» [Табачковський 2002: 71]. Розглядаючи останній період творчості В.І., пов'язаний, зокрема, із вивченням К'єркегорової філософії, Табачковський знаходить цілком обгрунтоване визначення цього етапу як «екзистенціального неогегельянства» [Табачковський 2002: 63-67].

М. Столяр: К'єркегор вважав, що розвиток особистості від людини естетичної до етичної і, далі – до релігійної є загальною закономірністю. Натомість, якщо взяти за основу саме таку класифікацію фаз людського життя, то порядок названих щаблів може бути яким завгодно. Я вже не кажу про те, що людина може все життя провести на одному з них. Коли філософські концепти, які пропонують певні сутності, стадії чи класифікації, стикаються в нашій свідомості з розмаїттям культурних і людських реалій, схеми майже ніколи не підтверджуються... але й не спростовуються. Схоже, що в життєвій ситуації В.І. вийшло щось, схоже на розвиток самого К'єркегора. Проте в мене немає жодних свідчень на користь цієї точки зору, бо останні роки життя В.І. я не мала можливості спілкуватися з ним та його родиною. Я знаю лише те, що раніше, у 1988 році, коли святкувався ювілей хрещення Русі, Шинкаруку подарували досить рідкісне ювілейне видання Біблії. Так ось: він почитав її та відклав подалі. А потім комусь подарував...

М. Богун: Незалежно від того, що ми майже нічого не знаємо про те, що відбувалось у внутрішньому світі В.І., особливо наприкінці його життя, ми все ж таки можемо сказати, що він був не просто філософом-марксистом, який зробив значний внесок у вивчення німецької класичної філософії тощо. Я вважаю Шинкарука людиною, яка йшла в напрямку до «містичного марксизму». Бо якщо ми переведемо семантику дискурсу про співвідношення логіки, діалектики та теорії пізнання в теологічну площину, тобто спроекуємо її на матеріали тринітарних дискусій, то вийде, що Ленін висловив одну з відомих єретичних позицій (так звана «савеліанська єресь»), а Шинкарук, який швидше за все нічого не знав про відповідну проблематику, вийшов на класичне, патристичне визначення. У нього наразі була богословська

інтуїція, про яку він навіть не здогадувався. Тож його прихід до філософії К'єркегора й у історико-філософському аспекті, і з точки зору антропологічного (світоглядного) повороту, і виходячи з екзистенціальної ситуації його власного життя є цілком закономірним.

Між іншим, зацікавленість проблемою співвідношення логіки, діалектики і теорії пізнання у вітчизняному філософському дискурсі збіглась у часі з тринітарним відродженням в історії західної християнської думки, коли Трійця стала темою численних трактатів, проповідей, обговорень [Стрижачук 2020].

М. Столяр: Отже, якщо підсумувати...

С. Пролєсв: Якщо підсумувати, то маємо визнати, що і своїми індивідуальними працями, і зусиллями з обстоювання та торування нових напрямків, підходів у тодішній філософії, і своєю роллю як директора Інституту, безумовно, Володимир Шинкарук зіграв дуже потужну роль у розвитку вітчизняної філософії, зокрема історії філософії в Україні. Його роль як директора Інституту філософії, зрештою, звелася до того, що був створений такий собі інкубатор, в якому потроху, неквапливо, обережно (бо вимога лояльності до офіційного канону була незаперечною для всіх на той час), але тим не менш зростали й філософська культура мислення, і фахова обізнаність співробітників, і культура роботи з текстами першоджерел, і комунікації з іншими філософами та філософськими школами... Я не перераховую всі складові. Головне – це загальний ефект.

М. Столяр: Дякую, пане Сергію! Але завершити наш діалог я хочу, все ж таки, в апофатичному ключі: маємо розуміти, що всі наші спогади, бачення, розуміння, інтуїції, пояснення з усіма їхніми взаємодоповненнями і суперечностями є лише дотичними до конкретної мислячої і стражденної людини як вічної загадки буття, відкритої хіба що в трансцендентній площині.

Дуже дякую всім вам, шановні колеги, за участь у цьому круглому столі! Сподіваюся, що наше обговорення відкрило нові виміри життя та творчості нашого вчителя й колеги, видатного українського філософа Володимира Іларіоновича Шинкарука.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Вяткіна, Н. et al. (2023). Алуштинські школи як феномен української філософської думки на межі XX-XXI століть. *Sententiae*, 42(2), 151-167. <https://doi.org/10.31649/sent42.02.151>
- Загороднюк, В. (2021). Розвиток філософської антропології у київській світоглядній школі. *Філософська думка*, (4), 112-122.
- Козловський В. (2016). Володимир Шинкарук: існую, отже, мислю. *Філософська думка*, (6), 67-74.
- Крымский, С. Б., & Чайка, Т. А. (2012). *Сергей Крымский: наш разговор длиною в жизнь. (Цикл интервью Т.А. Чайки)*. Киев: Издательский дом Дмитрия Бурого.
- Столяр, М. (2024). Посттоталітарні практики розіграшу в радянській сміховій культурі 1960-х – 1970-х рр. In Н. Шліхта & Т. Бородіна. (Упоряд.), *Радянське «Я» і радянське «Ми» між ідеологією і реальністю: Колективна монографія* (сс. 158-164). Київ: Дух і Літера.
- Стрижачук, Ф. (2020). Ренесанс доктрини про Трійцю у сучасному західному богослов'ї. *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я*. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України. Київ. https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.21/Stryjchukdiser.pdf

- Табачковський, В. (2002). *У пошуках невтраченого часу: (Нариси про творчу спадщину українських філософів-істдесятників)*. Київ: Парапан.
- Шинкарук, В. (1964). *Логика, диалектика и теория познания Гегеля (проблема тождества логики, диалектики и теории познания в философии Гегеля)*. Киев: Издательство Киевского университета.
- Шинкарук, В. (1969). Марксистско-ленінська філософія і світогляд. *Філософська думка*, (1), 9-20. <https://ars.vntu.edu.ua/index.php/ars/catalog/view/6/6/6-1>
- Шинкарук, В. (1974). *Теория познания, логика и диалектика И. Канта. (И. Кант как родоначальник немецкой классической философии)*. Киев: Наукова думка.
- Шинкарук, В. И., & Яценко, А. И. (1984). *Гуманизм диалектико-материалистического мировоззрения*. Киев: Политиздат Украины.
- Чайка, Т., Кхелуфі, А., & Мирошник, К. (2024). Слово письмове і слово усне: у напрямку до усної історії філософії. Частина I. На перетинах долі: Таємниці старовинного килимка. *Sententiae*, 43(1), 190-211. <https://doi.org/10.31649/sent43.01.190>

Одержано 17.09.2025

REFERENCES

- Chaika, T., Kkhelufi, A., & Myroshnyk, K. (2024). The Written Word and the Oral Word: Toward an Oral History of Philosophy. Part I. At the Crossroads of Fate: The Secret of the Ancient Rug. [In Ukrainian]. *Sententiae*, 43(1), 190-211. <https://doi.org/10.31649/sent43.01.190>
- Kozlovsky, V. (2016). Volodymyr Shynkaruk: I exist, therefore I think. [In Ukrainian]. *Filosofska dumka*, (6), 67-74.
- Krymsky, S. B., & Chaika, T. A. (2012). *Sergey Krymsky: our life-long conversation. (A series of interviews with T. A. Chaika)*. [In Russian]. Kyiv: Dmitry Burago Publishing House
- Shinkaruk, V. I. (1964). *Hegel's logic, dialectics and theory of knowledge (the problem of the oneness of logic, dialectics and theory of knowledge in Hegel's philosophy)*. [In Russian]. Kyiv: Izdatelstvo Kievskogo universiteta.
- Shynkaruk, V. (1969). Marxist-Leninist Philosophy and Worldview. [In Ukrainian]. *Filosofska dumka*, (1), 9-20. <https://ars.vntu.edu.ua/index.php/ars/catalog/view/6/6/6-1>
- Shinkaruk, V. I. (1974). *Theory of knowledge, logic and dialectics of I. Kant. (I. Kant as the founder of German classical philosophy)*. [In Russian]. Kyiv: Naukova Dumka.
- Shinkaruk, V. I., & Yatsenko, A. I. (1984). *Humanism of the Dialectical-Materialist Worldview*. [In Russian]. Kyiv: Politizdat Ukrainy.
- Stolyar, M. (2024). Post-totalitarian practices of humour in Soviet comedy culture of the 1960s–1970s. In N. Shlichtha & T. Borodina (Eds.), *The Soviet 'I' and the Soviet 'We' between Ideology and Reality: A Collective Monograph* (pp. 158-164). [In Ukrainian]. Kyiv: Duh i Literatura.
- Strizhachuk, F. (2020). The Renaissance of the Doctrine of the Trinity in Contemporary Western Theology. *Thesis for the degree of Doctor of Philosophical Sciences in Theology*. [In Ukrainian]. M. P. Dragomanov National Pedagogical University, Kyiv. https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.21/Stryachukdiser.pdf
- Tabachkovsky, V. G. (2003). Horizons and verticals of V. Shynkaruk's personal and philosophical searches. [In Ukrainian]. In V. I. Shynkaruk, *Selected Works: in 3 vols.* (Vol. 1, pp. 9-43). Kyiv: UTDK.
- Vyatkina, N. et al. (2023). The Alushta Schools as a phenomenon of Ukrainian philosophical thought at the turn of the 20th and 21st centuries. [In Ukrainian]. *Sententiae*, 42(2), 151-167. <https://doi.org/10.31649/sent42.02.151>
- Zagorodnyuk, V. (2021). The Development of Philosophical Anthropology in the Kyiv School of Worldview. [In Ukrainian]. *Filosofska dumka*, (4), 112-122.

Received 17.09.2025

Mykola Bohun, Valeriy Zagorodniuk, Svitlana Kyselytsia, Halyna Kovadlo, Viktor Kozlovskyi, Viktor Malakhov, Konstantin Maleyev, Serhiy Proleyev, Maryna Stolyar, Tetyana Chayka

Volodymyr Shynkaruk as a Personality, Philosopher, Organizer of the Ukrainian Philosophical Community (Round Table Materials)

The materials of the round table are devoted to understanding the philosophical achievements of Volodymyr Shynkaruk through the analysis of his personality. All participants of the discussion have been familiar with V. Shynkaruk for many years. Therefore, they base their reflections on his role in Ukrainian philosophy (and especially in the historiography of philosophy) as an author, teacher, and leader on their own memories.

Микола Богун, Валерій Загороднюк, Світлана Киселиця, Галина Ковадло, Віктор Козловський, Віктор Малахов, Костянтин Малєєв, Сергій Пролєєв, Марина Столяр, Тетяна Чайка

Володимир Шинкарук: особистість, філософ, організатор української філософської спільноти (матеріали круглого столу)

Матеріали круглого столу присвячені осмисленню філософських досягнень Володимира Шинкарука через аналіз його особистості. Усі учасники дискусії протягом багатьох років були знайомі з В. Шинкаруком. Тому свої рефлексії щодо його ролі в українській філософії (і особливо – в історіографії філософії) як автора, вчителя, керівника вони ґрунтують на власних спогадах.

Mykola Bohun, PhD in Philosophy, Associate Professor of the Chair of Philosophy and Cultural Studies at T.H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium” (Chernihiv, Ukraine)

Микола Богун, к. філос. н., доцент кафедри філософії та культурології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

e-mail: nicbogun@gmail.com

Valerii Zahorodniuk, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Head of the Department of Philosophical Anthropology at H. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine (Kyiv).

Валерій Загороднюк, д. філос. н., професор, завідувач відділу філософської антропології Інституту філософії імені Г. Сковороди НАН України.

e-mail: valzag5@yahoo.com

Svitlana Kyselytsia, PhD in Philosophy, Associate Professor at the Department of Social Sciences and the Humanities, Chernihiv Polytechnic National University.

Світлана Киселиця, к. філос. н., доцент кафедри філософії і суспільних наук Національного університету «Чернігівська політехніка».

e-mail: ksvim37@gmail.com

Halyna Kovadlo, PhD in philosophy, Deputy Director for Scientific Affairs at H. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine (Kyiv).

Галина Ковадло, к. філос. н., заступник директора з наукової роботи Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України.

e-mail: halyna.kovadlo@ukr.net

Viktor Kozlovskyi, PhD in Philosophy, Associate Professor, Department of Philosophy and Religious Studies, National University of Kyiv-Mohyla Academy.

Віктор Козловський, к. філос. н., доцент кафедри філософії та релігієзнавства НаУКМА.

e-mail: vicn0298@gmail.com

Viktor Malakhov, Doctor of Sciences in Philosophy, until 2015 Chief Researcher at H. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine, Kyiv, now retired and residing in Nahariya, Israel.

Віктор Малахов, д. філос. н., до 2015 р. головний науковий співробітник Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України (мешкає в м. Нагарія, Ізраїль).

e-mail: tavi_mail@ukr.net

Kostiantyn Maleiev, Junior researcher at H. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine (Kyiv).

Костянтин Малєєв, молодший науковий співробітник відділу філософської антропології Інституту філософії імені Г. Сковороди НАН України.

e-mail: ks.maleev@gmail.com

Sergii Proleiev, Corresponding Member of NAS of Ukraine, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Head of the Department of Philosophy of Culture, Ethics and Aesthetics at H. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine (Kyiv).

Сергій Пролєєв, член-кореспондент НАН України, д. філос. н., професор, зав. відділу філософії культури, етики та естетики Інституту філософії імені Г. Сковороди НАН України.

e-mail: uffon@ukr.net

Maryna Stoliar, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor of the Chair of Philosophy and Cultural Studies at T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium" (Chernihiv, Ukraine).

Марина Столяр, д. філос. н., професор кафедри філософії та культурології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

e-mail: stolar61@ukr.net

Tetiana Chaika, PhD in Philosophy, until 2015 Researcher at H. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine, Kyiv, now retired and residing in Nahariya, Israel.

Тетяна Чайка, к. філос. н., до 2015 р. науковий співробітник Інституту філософії ім. Г. Сковороди Національної академії наук України (мешкає в м. Нагарія, Ізраїль).

e-mail: tatyanachayka2020@gmail.com
